

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİNİN

POLİS AKADEMİYASI

«Cinayət hüququ» kafedrası

«Cinayət hüququ» fənni üzrə

MÜHAZİRƏ

Mövzu № 23. «Şəxsiyyət əleyhinə olan cinayətlər»

Tərtib etdi:

Kafedranın baş müəllimi,
polis polkovniki

İmrəli Məmmədli

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə edilib və bəyənilmişdir.

PROTOKOL № ____ «__» _____ 2016-cı il

Bakı – 2016

Mövzu №. Şəxsiyyət əleyhinə olan cinayətlər.

P L A N:

I mühazirə:

Giriş:

- 1.Şəxsiyyət əleyhinə olan cinayətlərin anlayışı və ümumi xarakteristikası.
2. Həyat və sağlamlıq əleyhinə olan cinayətlər.

II mühazirə:

- 3.Şəxsin həyatını və sağlamlığını təhlükədə qoyan cinayətlər
- 4.Şəxsiyyətin azadlığı və ləyaqəti əleyhinə olan cinayətlər.

III mühazirə

- 5.Şəxsiyyətin cinsi toxunulmazlığı və ya cinsi azadlığı əleyhinə olan cinayətlər
- 6.İnsan və vətəndaşın konstitusiya hüquq və azadlıqları əleyhinə olan cinayətlərin *anlayışı və növləri*.

IV mühazirə:

- 7.Siyasi hüquq və azadlıqlar əleyhinə olan cinayətlər.
- 8.Sosial-iqtisadi hüquq və azadlıqlar əleyhinə olan cinayətlər.

V mühazirə:

- 9.Şəxsi hüquq və azadlıqlar əleyhinə olan cinayətlər
10. Yetkinlik yaşına çatmayanlar, ailə münasibətləri əleyhinə olan cinayətlər.

Nəticə:

Ə D Ə B İ Y Y A T :

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı , 2020.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, 2020.
3. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsi. Bakı, 2020.
4. AR Ali Məhkəməsi Plenumunun “Qəsdən adam öldürmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 12 dekabr 2002-ci il tarixli Qərarı
5. 1948-ci il 10 dekabr Ümumdünya İnsan hüquqları Bəyənaməsi
6. “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında” 4 noyabr 1950 Avropa Konvensiyası
7. İnsan alverinə və üçüncü şəxslər tərəfindən fahişəliyin istismarına qarşı mübarizə haqqında BMT-nin 2 dekabr 1949-cu il Konvensiyası
8. “Yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyalar haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə” AR-in 31 may 2002-ci il Qanunu
9. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin Komentariyası (prof. F.Y.Səməndərovun red. ilə.) Bakı, 2016.
10. Ağayev İ. Azərbaycan Respublikasının Cinayət hüququ. Ümumi və Xüsusi hissələr. Bakı, 2010
11. Səməndərov F. “Şəxsiyyət əleyhinə cinayətlər (Tövsiif məsələləri)”. Bakı, 1997.
12. R.İ.Quliyev, M.N.İmanov «Cinayət hüququ Xüsusi hissə dərslük» Bakı, 2001.
13. Əfəndiyev E.M. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin şərhli. Xüsusi hissə. Bakı, 2002
14. Rüstəmov R.İ. Ehtiyatsızlıqdan həyat və sağlamlıq əleyhinə təgrədilən ictimai-təhlükəli əməllərlə cinayət hüquqi mübarizə. Bakı, 2006
15. Наумов А.О. Практика применения Уголовного кодекса Российской Федерации. Москва, 2005

GİRİŞ

Azərbaycan Respublikası 1991-ci il 18 oktyabr öz müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra bütün sahələrlə olduğu kimi hüquq sahəsində də yeni islahatlar həyata keçirilirdi.

Bunlara bariz nümunə «Polis haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu», Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi, İnzibati xətalar haqqında Məcəllə və s. göstərmək olar. Bütün bunlar hamısı Azərbaycan Respublikasının müstəqil bir dövlət kimi yeni hüquqi məkana-beynəlxalq hüquqi məkana daxil olması ilə əlaqədar olmuşdur. Təsadüfi deyildir ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitutsiyasında göstərilmişdir ki, Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sistemində daxil olan normativ hüquqi aktlar ilə (ARK-sı referendumla qəbul edilən aktlar istisna olmaqla) Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət yaranarsa, həmin beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir. Azərbaycan beynəlxalq hüquq məkanında dövlətimizin hal-hazıra qədər qoşulduğu 18 universal sazişdə ehtiva olunmuş beynəlxalq insan hüquqları standartları xüsusi yer tutur.

Azərbaycan Respublikasının qanunları da qəbul olunanda əsasən həmin beynəlxalq sazişlərə zidd olmamalıdır. Bütün bunlar Azərbaycan Respublikasının Konstitutsiyasında öz əksini tapmışdır.

Sual 1. Şəxsiyyət əleyhinə olan cinayətlərin anlayışı və ümumi xarakteristikası

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası insan, onun həyatı, hüquq və azadlıqları ali dəyərlər olduğunu bəyan edir və belə dəyərin qorunmasını dövlətin başlıca vəzifəsi kimi təsbit edir.

31-ci maddədə vətəndaşların təhlükəsiz yaşamaq hüququ olduğu göstərilir. Qeyd olunur ki, qanunda nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, şəxsin həyatına fiziki və mənəvi sağlamlığına, mülkiyyətinə qəsd etmək, ona qarşı zor işlətmək olmaz.

Şəxsi toxunulmazlıq hüququnu bəyan edən 32-ci maddədə hər kəsin şəxsi toxunulmazlıq hüququnun olduğu göstərilir. Hər kəsin şəxsi və ailə həyatının sirrini saxlamaq hüququ vardır, öz razılığı olmadan şəxsi həyat haqqında məlumat toplamaq, telefon danışıklarına qulaq asmaq, poçt, teleqraf, göndərişlərini yoxlamaq olmaz.

Hər kəsin şəxsi və ailə həyatının sirrini saxlamaq hüququ vardır öz razılığı olmadan şəxsi həyat haqqında məlumat toplamaq, telefon danışıklarına, poçt, teleqraf və digər rabitə vasitələrinə qulaq asmaq, yoxlamaq olmaz. Bu hüquqlar qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada cinayətin qarşısını almaqdan və ya cinayət işinin istintaqı zamanı həqiqəti üzə çıxarmaq məqsədilə məhdudlaşdırıla bilər.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası hər bir şəxsin həyatının, şəxsi və ailə sirrinin və s dəyərlərin qorunduğunu elan edir. Konstitusiyaya uyğun olaraq dövlət ailəyə himayədarlıq edir, respublika vətəndaşlarının sosial-siyasi hüquqlarını təmin edir.

Konstitusiya ilə elan edilən, şəxsiyyətin qeyd edilən dəyərlərinin qorunması respublikanın bütün həyat ukladı ilə, eləcədə cinayət qanunvericiliyi ilə təmin edilir. İnsanın, onun hüquq və azadlıqlarının cinayətkar qəsdlərdən qorunması cinayət qanunvericiliyinin başlıca vəzifələrindən sayılır.

Təsadüfü deyildir ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğun olaraq Cinayət Məcəlləsində bütün qorunan başqa dəyərlər içərisində insanın, onun hüquq və azadlıqlarının qorunması ön plana çəkilir.

2009-cu ilin yanvar-dekabr aylarında cinayətkarlığın vəziyyətinə dair məlumatda əsasən Azərbaycan Respublikası ərazisində il ərzində 8039 şəxsiyyət əleyhinə olan cinayət faktı qeydə alınmışdır ki, bu da 2008-ci ilin eyni dövründən 350 fakt çox olmuşdur.

Beləliklə, şəxsiyyət əleyhinə olan cinayətlər dedikdə, vətəndaşların şəxsi hüquq və azadlıqlarına, şəxsi həyatlarının toxunulmazlığına, şərəf və ləyaqətinə, o cümlədən digər maraq və mənafelərinə zərər vuran və cinayət qanunvericiliyində nəzərdə tutulan ictimai təhlükəli əməllərin məcmusu başa düşülməlidir.

Bu qrupa daxil olan cinayətlərin xüsusi obyekt – şəxsiyyətin təhlükəsizliyini təmin edən ictimai münasibətlərdir.

Bilavasitə obyekt - insanın konkret hüquq və azadlıqlarıdır (bioloji, sosial maraqlar, konstitusion, ailə və sairə bağlı olan).

Obyektiv cəhətdən- bu fəsilə daxil olan cinayətlərin böyük əksəriyyəti fəal hərəkətlərlə, bəziləri isə həm də hərəkətsizliklə törədilir. Bəzi cinayət tərkiblərində isə törədilmə üsulu obyektiv cəhətin zəruri əlaməti kimi çıxış edir (məsələn. CM-in 120.2.4 və 126.2.4-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərdə və sair).

Subyektiv cəhətdən-bu fəsilə daxil olan cinayətlərin böyük hissəsi təqsirin qəsd forması ilə xarakterizə olunur.

Subyekt-şəxsiyyət əleyhinə olan cinayətlərin çox hissəsinin subyekt ümumidir. Yəni 14 yaşına çatmış anlaqlı şəxslərdir.

CM-in 121,142,149,161,164,170-172,176-cı maddələrində göstərilmiş cinayətlərin subyekt isə xüsusiyyətdir.

Bilavasitə obyektindən asılı olaraq şəxsiyyət əleyhinə olan cinayətləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1) şəxsin həyatının təhlükəsizliyinə qəsd edən cinayətlər (CM 120-125-ci maddələri);

2) şəxsin sağlamlığının təhlükəsizliyinə qəsd edən cinayətlər (CM-in 126-133-cü maddələri);

3) şəxsin həyat və ya sağlamlığının təhlükəsizliyini təhlükə altında qoyan cinayətlər (CM-in 134-143-cü maddələri);

- 4) şəxsiyyətin şəxsi azadlıqlarına qəsd edən cinayətlər (CM-in 144 -146-cu maddələri);
- 5) şəxsiyyətin şərəf və ləyaqəti əleyhinə olan cinayətlər (CM-in 147 və 148-cu maddələri)
- 6) şəxsiyyətin cinsi toxunulmazlığı və cinsi azadlığı əleyhinə olan cinayətlər (CM-in 149-153-cü maddələr);
- 7) insan və vətəndaşın konstitusiya hüquq və azadlıqları əleyhinə olan cinayətlər (CM-in 154-169-cu maddələr);
- 8) yetkinlik yaşına çatmayanlar, ailə münasibətləri əleyhinə olan cinayətlər (CM-in 170-176-cı maddələri).

Sual 2 Həyat və sağlamlıq əleyhinə olan cinayətlərin anlayışı və tərkiblərinin təhlili

Məlum olduğu kimi, insanın həyatı, bioloji baxımdan fasiləsiz olaraq maddələr mübadiləsindən, qidalanma və ifrazatdan ibarətdir. Qeyd edilən funksiyanın bitməsi ilə insan həyatı da sona çatır. Bioloji mənada insan həyatının

anlayışının verilməsinin insan həyatını sərhəddini müəyyən etmək üçün əhəmiyyəti vardır.

Həyat doğum prosesi ilə başlayır. Həyatın təbii və labüd sonu orqanizmin qocalması nəticəsində fizioloji ölüm hesab edilir. Qanunla yol verilən hallarda həyatdan məhrum etmədən, bədbəxt hadisə nəticəsində baş verən ölümdən, habelə özünü öldürməkdən fərqli olaraq, öldürmə halları cinayət məəcəlləsinin xüsusi hissəsində qeyri hüquqi əməl kimi müəyyən edilir və belə əməli törədən qanunla təqib olunur.

Öldürmə hallarını qanuni həyatdan məhrum etmə və təqsirlə bağlı olmayan təsadüfi öldürmə hallarından fərqləndirmək üçün adam öldürmənin anlayışına «təqsirli olaraq həyatdan məhrum etmə» əlaməti daxil edilmişdir.

Nəhayət, adam öldürməni özünü öldürmədən fərqləndirmək üçün adam öldürmə anlayışında həm də «başqasını həyatdan məhrum etmə» əlaməti nəzərdə tutulur.

Yuxarıda qeyd edilənləri nəzərə almaqla, adam öldürməyə aşağıdakı məzmununda tərif vermək olar:

«Adam öldürmə başqasını qanunsuz olaraq, qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan həyatdan məhrum etmədə ifadə olunan ictimai təhlükəli əməldir». Lakin qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyində başqa şəxsi qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan həyatdan məhrum etmə ilə bağlı olan bir sıra başqa cinayətləri törətməyə görə də məsuliyyət müəyyən edildiyini nəzərə alsaq, yuxarıda adam öldürməyə verdiyimiz anlayışın natamam olduğu bir daha aydın olar. Müəlliflərin qeyd etdiyi iradə nəzərə almaqla adam öldürməyə aşağıdakı məzmununda tərif vermək olar: Adam öldürmə başqasını qanunsuz olaraq qəsdən, yaxud da ehtiyatsızlıqdan həyatdan məhrum etmədə ifadə olunan və qətlə yetirməyə görə məsuliyyət yaradan ictimai təhlükəli əməldir.

Qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyi həyat əleyhinə edilən cinayətlərin aşağıdakı növlərini nəzərdə tutur qəsdən adam öldürmə (CM-in 120.1-ci maddə); məsuliyyəti ağırlaşdırıcı hallarda qəsdən adam öldürmə (CM-in 120.2-ci maddə); məsuliyyəti yüngülləşdirən hallarda qəsdən adam öldürmə (ananın yeni doğduğu uşağı qəsdən öldürməsi; qəsdən baş vermiş güclü ruhi həyəcan vəziyyətində qəsdən

baş vermiş güclü quhi həyacan vəziyyətində qəsdən adam öldürmə; zəruri həddi müdafiə həddini və ya cinayət törətmiş şəxsin tutulması üçün zəruri həddi aşmaqla adam öldürmə (CM-in 121-123 maddələri); ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə (CM-in 124-cü maddə) özünü; öldürmə həddinə çadırma (CM-in 125-ci maddə).

Adam öldürmə cinayətinin obyektii cəhəti zərərçəkmişin həyatdan məhrum edilməsində ifadə olunur. İnsanın həyatına qəsd edilmişdirsə, lakin ölümdən ibarət nəticə baş verməmişdirsə, belə halda əməl başa çatmayan cinayət sayılır. Adam öldürmə cinayətinə görə məsuliyyət müəyyən edən normalar maddi tərkibli quruluşa malikdir. Başqa sözlə adam öldürmə cinayətinə görə məsuliyyət müəyyən edən maddənin dispozisiyasında obyektiv cəhət həyata qəsd edən hərəkəti və ya hərəkətsizliyi, habelə bunlardan biri ilə bağlı olan ictimai təhlükəli nəticəni nəzərdə tutur.

Adətən, adam öldürmə cinayəti hərəkətlərlə törədilir (odlu, yaxud da soyuq silahla vurub öldürmə; suda boğma, qida məhsulları vasitəsilə zəhərləmə, vermə: hündürlükdən itələyib yıxma və s). Adam öldürmə müəyyən hallarda hərəkətsizliklə də törədilə bilər (məsələn, ananın yeni doğulmuş uşağa süd verməməsi və s).

Adam öldürmə cinayətinə görə məsuliyyət müəyyən edən norma maddi tərkibli quruluşa malik olduğundan hərəkətlə, yaxud hərəkətsizliklə nəticə (ölüm hadisəsi) arasında səbəbli əlaqə müəyyən edilməlidir. Burada ölüm faktı şəxsin hərəkətlərinin (hərəkətsizliyinin) zəruri, qanunauyğun nəticəsi olmalıdır.

Adam öldürmə həmişə başqa şəxsin qanunsuz həyatdan məhrum edilməsində ifadə olunur. Başqa şəxsi onun öz xahişilə öldürmə (məsələn, əzab çəkən, sağalmasına ümüd olmayan xəstəni onun xahişi ilə öldürmə) «evtanaziya» kimi tövsif edilir.

Qanunvericilik cinayətin edilmə üsulunu ağırlaşdırıcı hallarda törədilən adam öldürməyə görə məsuliyyət müəyyən edən CM-in 120.2-ci maddəyə tərkib əlaməti kimi daxil etmişdir. Buna görə də qeyd edilən əlamət ancaq ağırlaşdırıcı hallarda adam öldürməyə görə məsuliyyətin həllində- tövsifdə iştirak edir.

Adam öldürmənin törədildiyi şərait bəzən onun sosial təhlükəliyini azaldır. Cinayət qanunu belə şəraitlə bağlı adam öldürməyə cinayətkarı yaxalamaq üçün zəruri olan tutma tədbirlərinin həddini aşmaqla adam öldürməni aid edir.

Qəsdən adam öldürən şəxs-yol verdiyi hərəkətin (hərəkətsizliyin) başqasını həyatdan məhrum edəcəyini əvvəlcədən dərk edir və belə nəticəni arzu edir (birbaşa qəsd), yaxud da belə nəticəni arzu etməsə də ona şüurlu surətdə yol verir. (dolaylı qəsd). Qəsdən törədilən adam öldürmə cinayətləri tamah, intiqam, qısqaneçlik, xuliqanlıq və s. motivlərlə törədilə bilər. Motiv adam öldürmə cinayətlərinin tövsifində nəzərə alınır.

Adam öldürmə cinayətləri üzrə cinayətin subyektivi əməli törədərkən 14 yaşa çatmış, anlaqlı şəxs ola bilər.

Ağırlaşdırıcı hallarda qəsdən adam öldürmə.

Qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyi ilə cəzanı ağırlaşdıran halların 2 kateqoriyası fərqləndirir-bir qrup cəzanı ağırlaşdıran hallar cinayət Məcəlləsinin 61-ci maddəsində nəzərdə tutulur və cəza təyini zaman nəzərə alınır. İkinci qrup cəzanı ağırlaşdıran hallar isə cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsinin normalarında, o cümlədən CM-in 120.2-ci maddədən göstərilən hallardır. Xüsusi hissənin normalarında göstərilən belə hallar bir növ cinayət Məcəlləsinin 61-ci maddəsində göstərilən halları konkretləşdirir. Məsələn, 61-ci maddədə sadalanan cəzanı ağırlaşdıran hallarda cinayətin təkrar edilməsi, cinayətin qulluq və ya ictimai vəzifəsini yerinə yetirən şəxs barəsində cinayətin təkrar edilməsi, cinayətin ümumi təhlükəli üsulla edilməsi, cinayətin tamah məqsədilə və ya sair alçaq niyyətilə törədilməsi və s. kimi eyni vaxtda cinayət məəcəlləsinin 120.2-ci maddəsində göstərilən bu hallar müstəqildir. Elmi ədəbiyyatda qətlə əlaqədar olan cinayətlərin məsuliyyəti ağırlaşdırıcı hallarının müxtəlif əsaslarla təsnifi aparılır. Əksər müəliflər belə halların təsnifinin cinayət tərkiblərinin elementləri üzrə aparılmasına üstünlük verirlər.

Həmin halları aşağıdakı kimi təsnifləşdirmək olar

a) cinayətin obyektinə aid məsuliyyəti ağırlaşdırıcı hallar: zərərçəkmiş şəxsin xidməti vəzifəsini və ya ictimai borcunu yerinə yetirməsi ilə əlaqədar onun özünü

və ya yaxın qohumlarını öldürmə (CM-in 120.2.3.-cü maddə); İki və ya daha çox şəxsi öldürmə (CM-in 120.2.7-ci maddə); təqsirkar şəxs üçün aşkar sürətdə hamilə vəziyyətində olan qadını öldürmə (CM-in 120.2.8-ci maddə): təqsirkar şəxs üçün aşkar sürətdə hamilə vəziyyətində olan qadın öldürmə (CM-in 120.2.8-ci maddə): təqsirkar şəxs üçün aşkar sürətdə köməksiz vəziyyətində olan adamı öldürmə, habelə adam oğurluğu və ya girov götürülməsi ilə bağlı adam öldürmə (CM-in 20.2.9-cu maddə).

b) cinayətin obyektiv cəhətinə aid məsuliyyəti ağırlaşdırıcı hallar: xüsusi amansızlıqla və ya ümumi təhlükəli üsulla adam öldürmə (CM-in 120.2.4-cü maddə).

s) cinayətin subyektiv cəhətinə aid məsuliyyəti ağırlaşdırıcı hallar: xuliqanlıq niyyəti ilə adam öldürmə (CM-in 120.2.2-ci maddə); tamah məqsədi ilə və ya sifarişlə adam öldürmə, habelə zərərçəkmiş şəxsin orqanlarından və ya toxumalarından istifadə etmək məqsədilə adam öldürmə (CM-in 120.2.5-ci maddə): başqa cinayəti gizlətmə və ya onun törədilməsini yüngülləşdirmə məqsədilə, habelə zorlama və ya seksual xarakterli başqa zorakı hərəkətlərlə əlaqədar adam öldürmə (CM-in 120.2.6-cı maddə); quldurluq, hədə–qorxu ilə tələb etmə və ya banditizmlə əlaqədar adam öldürmə (CM-in 120.2.11-ci maddə); milli, irqi, dini ədalət və ya düşmənçilik niyyəti ilə adam öldürmə (CM-in 120.1.12-ci maddə);

c) cinayətin subyektiv cəhətinə aid məsuliyyəti ağırlaşdıran hallar: bir qrup şəxs, qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs, mütəşəkkil dəstə və ya cinayətkar birlik (təşkilat) tərəfindən adam öldürmə (CM-in 120.2.1-ci maddə): təkrar adam öldürmə (CM-in 120.2.10-cü maddə).

məsuliyyəti yüngülləşdirici halları nəzərdə tutan qəsdən adam öldürmə

a) ananın yeni doğduğu uşağı qəsdən öldürməsi (CM 121-ci maddə).

Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan CM-də ananın yeni doğduğu uşağı qəsdən öldürməsi (CM-in 121-ci maddə): qəflətən baş vermiş güclü ruhi həyacan vəziyyətində qəsdən adam öldürmə (CM-in 122-ci maddə)zəruri müdafiə həddini və ya cinayət törətmiş şəxsin tutulması üçün zəruri həddi aşmaqla adam

öldürmə (CM123-cü maddə): evtanaziya (CM 135-ci maddə): məsuliyyəti yüngülləşdirən hallarda qəsdən adam öldürmənin növləri kimi müəyyən edilmişdir.

Qadının doğulduğu uşağın doğuş vaxtı yaxud da doğuşdan dərhal sonra öldürməsi sosial psixoloji səbəblərlə bağlı olur. Belə cinayətin subyektivi olan qadınlar bir qayda olaraq nigahdan kənar faktiki münasibətdən hamilə olur. Bu fakt qadınları iki tərəfdən neqativ təsirə məruz qoyur. Bir tərəfdən nigahdan kənar uşaq doğan qadının hərəkəti əhatənin gözündə rusvayçı hadisə hesab edilir və o, ictimai rəyin müntəzəm neqativ təsirinə məruz qalır¹.

Digər tərəfdən doğuş ağırlı proses olduğundan qadının psixikasına çox mənfi təsir göstərir. Məhkəmə təbabətində bu adətən 1 sutka ilə məhdudlaşır, lakin elə ola bilər ki, ananın psixikasına vurulan zədə 1 ay müddətində də davam edə bilər. Ananın yeni doğduğu uşağı öldürməsi müəyyən maddi çətinliklərlə, sosial problemlərlə də bağlı ola bilər.

Cinayətin obyektiv cəhəti ananın öz uşağını doğuş vaxtı və ya doğuşdan sonra öldürməsində ifadə olunur.

Qanunun bir başa göstərişinə görə ananın yeni doğduğu uşağı öldürməsi subyektiv cəhətdən təqsirin qəsd forması isə xarakterizə olunur.

Əgər ana yaranmış psixi travma, yaxud sarsıntı, habelə təcrübəsizliklə bağlı o, doğuş prosesində zəruri olan hərəkətləri edə bilmirsə, habelə uşağın ölümündən ibarət olan nəticəni arzu etməmişdirsə, lakin doğulan uşaq tələf olmuşdursa, məsuliyyət yaranmayacaqdır.

Bu cinayətin **subyektivi** xüsusiyyəti, doğduğu uşağı öldürən 16 yaşına çatmış anadır.

Ananın doğduğu əkiz uşaqların hər ikisini öldürməsi habelə təkrar doğduğu uşağı öldürməsi, eyni məsuliyyət yaradır.

b) qəsdən baş verən güclü ruhi həyacan vəziyyətində qəsdən adam öldürmə-
CM-in 122-ci maddəsi zərərçəkmiş tərəfindən edilən zorakılıq və ağı təhqirlə, sair qanunsuz və ya əxlaqsız əməllərlə bağlı yaranan fizioloji affekt vəziyyətində törətdiyi üçün qanunverici adam öldürmənin bu növünü yüngülləşdirici hallarda

---

¹ бах: Подлосный Н.Сильное душевное волнение и эффект // Законность 200-№3- с-36.//

qəsdən adam öldürmənin növü kimi müəyyən etmişdir. Adam öldürmənin bu növü təqsirkarın xüsusi emosional vəziyyəti ilə güclü ruhi həyəcan vəziyyəti ilə bağlı olur ki, psixologiyada da buna fizioloji affekt adı verilmişdir.

Cinayət Məcəlləsinin 122-ci maddəsini təsiri altına düşən qəsdən adam öldürmə qəflətən baş verən güclü ruhi həyəcan vəziyyəti ilə müəyyən motivlə bağlı olduğu kimi, həm də qətlə yetirmənin yaranan müəyyən niyyətlə bağlı olmasını da istisna etmir. Lakin buradan mürəkkəb iradə hərəkət kimi affekt vəziyyətinin törədilən cinayətlərin planlaşdırıldığını, belə planlaşdırmanın tərkib hissəsi olan məqsədə çatmağa imkan verən yolları və vasitələri seçməyi də nəzərdə tutduğunu düşünmək yanlış olardı.

Affekt vəziyyətində törədilən qəsdən adam öldürmə üçün təkə güclü ruhi həyəcan vəziyyətinin qəflətən baş verməsi deyil, həm də kriminal əməllə bağlı niyyətin dərhal icarəyə yönəldilməsi xarakterikdir.

Təhlil olunan cinayətin **subyekt** 16 yaşına çatmış, anlaqlı fiziki şəxs ola bilər.

ç) zəruri müdafiə həddini və ya cinayət törətmiş şəxsin tutulması üçün zəruri həddi aşmaqla qəsdən adam öldürmə – CM-in 123-cü maddəsi zəruri müdafiə həddini və ya cinayət törətmiş şəxsin tutulması üçün zəruri həddi aşmaqla qəsdən adam öldürməyə (CM-in 123-cü maddəsi) habelə zəruri müdafiə həddini və ya cinayət törətmiş şəxsin tutulması üçün zəruri həddi aşmaqla sağlamlığa ağır və ya az ağır zərər vurmaya (CM-in 130-cu maddəsi) görə qanunda nisbətən yüngül məsuliyyət müəyyən edilərkən qanunverici əməlin zəruri müdafiə ilə və ya cinayət törətmiş şəxsin tutulması ilə bağlı törədildiyini nəzərə almışdır.

Zəruri müdafiə həddini aşmaqla törədilən qətl cinayətinin düzgün tövsifi üçün bu cinayətin subyektiv cəhəti diqqətlə təhlil edilməlidir. Əksər müəlliflərin fikrincə, eləcə də uzun illərdən bəri formalaşan məhkəmə təcrübəsinin mövqeyinə görə zəruri müdafiə həddini aşmaqla adam öldürmə qəsdən törədilən əməl hesab edilir. Bu barədə Cinayət Məcəlləsinin 123.1-ci maddəsində birbaşa göstəriş vardır. Müəyyən hallarda zəruri müdafiə həddini aşaraq qətl cinayətinə yol verən şəxs həm də fizioloji affekt vəziyyətində ola bilər. Lakin burada fizioloji affekt hücum

edənin qəsdilə (zorakılığı ilə) bağlı olsa da cinayət tərkibinin baş verib verməməsinin CM-in 123.1-ci maddəsi ilə məsuliyyətin həlli üçün əhəmiyyəti yoxdur. Belə ki, zəruri müdafiə həddinin aşmaqla qətlə yetirmədə müdafiə edənin güclü ruhi həyacan vəziyyətinə düşməsi əməlin tövsiəni dəyişmir.

Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə (CM-in 124-cü maddə). Bu cinayətin obyektini başqa şəxsin həyatıdır. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə əməlinin ağırlığı onu törədən subyektin şəxsiyyətinin, onun hərəkət, yaxud da hərəkətsizliyinin təhlükəliliyi ilə deyil. Baş verən nəticənin ağırlığı ilə. İnsan həyatının itirilməsi ilə bağlıdır. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə əməlinin obyektiv cəhəti bu və ya digər təhlükəsizlik qaydalarını pozan hərəkətsizlik də. Bundan doğan insanın həyatından məhrum edilməsindən ifadə olur. Burada təqsirkarın hərəkəti, yaxud da hərəkətsizliyi ilə baş verən nəticə – zərərçəkmişin ölümü arasında səbəbli əlaqə mövcud olmalıdır.

Şərh edilən cinayət subyektiv cəhətdən, təqsirin ehtiyatsızlıq formasını nəzərdə tutur (ehtiyatsızlığın hər iki növündə törədilə bilər)

Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətinin **sübyekti** 16 yaşına çatmış, anlaqlı, fiziki şəxslər ola bilər.

Özünü öldürmə həddinə çatdırma (CM 125-ci maddə). Bu cinayətin obyektini təqsirkardan maddi, xidməti və ya sair cəhətdən asılı olan şəxsin həyatıdır.

Cinayətin obyektiv cəhəti başqa şəxsi onunla amansız rəftar etmə. Onun şəxsi ləyaqətini mütəmadi alçatmaqla və ya hədə qorxu gəlmə yolu ilə özünü öldürmə həddinə və ya özünü öldürməyə cəhd həddinə çatdırmada ifadə olunur.

Təqsirkarın amansız rəftarı, şəxsin ləyaqəti müntəzəm alçaldan hərəkətləri və ya hədə-qorxu gəlməsi ondan maddi, xidməti və ya sair cəhətdən asılı olmayan şəxsi özünü öldürmə və ya özünü öldürməyə cəhd həddinə çatdırdıqda cinayət məsuliyyəti istisna olunur.

Özünü öldürmə, yaxud da özünü öldürməyə cəhd həddinə çatdırma cinayəti **subyektiv cəhətdən** dolayı qəsdilə, yaxud da ehtiyatsızlıqdan törədilə bilər.

Bu cinayətin subyektini-**ümumidir** 16 yaşına çatmış anlaqlı şəxslərdir. Azyaşlı uşağı, yaxud da psixi vəziyyətinə görə hərəkətlərinin mənasını anlamayan və öz

davranışına rəhbərlik qabiliyyətində olmayan şəxsləri özünü öldürməyə vadar edən hərəkətlərə görə məsuliyyət ümumi əsaslarla qəsdən adam öldürməyə görə yaranır.

Cinayətin obyektı başqa şəxsin sağlamlığının təhlükəsizliyini təmin edən ictimai münasibətlərdir.

Şərh olunan cinayətin **obyektiv cəhəti** hərəkət və ya hərəkətsizlikdə, səhhətə yetirilən müxtəlif xarakterli zərərdə özünü ifadə edir.

Subyektiv cəhətdən qəsdən və ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlərdir.

Sağlamlığa zərər yetirmə cinayətinin subyektı qanunla müəyyən edilmiş yaşa çatmış, anlaqlı şəxslər ola bilər.

Qəsdən sağlamlığa ağır və az ağır zərər vurmaya (126.127-ci maddələr) görə məsuliyyət 14 yaşdan, sağlamlıq əleyhinə olan digər cinayətlərə görə isə 16 yaşdan yaranır. Qəsdən sağlamlığa müxtəlif dərəcəli zərər vurma ilə əlaqədar törədilən cinayətlər.

a) qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma (CM 126-cı maddə). CM-in 126-cı maddəsi ağırlaşdırıcı hallar olmadan qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurmaya (126.1-ci maddə), ağırlaşdırıcı hallarda qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurmağa (126.2-ci maddə) və xüsusilə ağırlaşdırıcı hallarda, qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurmağa (126,3-cü maddə) görə məsuliyyət nəzərdə tutur. Sağlamlığa vurulmuş zərərin dərəcəsi Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğu, Ali Məhkəməsi, Daxili İşlər Nazirliyi və Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi ilə razılaşdırılaraq, Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə nazirliyinin 02.01.2002-ci il tarixli əmri ilə təsdiq edilmiş «Bədən xəsarətlərinin ağırlıq dərəcəsinin məhkəmə tibbi təyini qaydaları» əsasında məhkəmə-tibb ekspertizasının rəyini nəzərə almaqla, müstəntiq və məhkəmə tərəfindən müəyyən edilir.

Qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma, yeni insan həyatı üçün təhlükəli olan və ya görmə, eşitmə, nitq qabiliyyətinin və ya hər hansı bir orqanın, yaxud bu orqanın funksiyasının itirilməsinə, psixi pozuntuya və ya sağlamlığın başqa cür pozulmasına, əmək qabiliyyətinin üçdə bir hissəsindən az olmamaqla uzun müddətə itirilməsi və ya təqsirkar üçün aşkar surətdə zərərçəkmiş şəxsin peşəkar əmək qabiliyyətinin tam itirilməsi ilə əlaqədar olan və ya hamiləliyin pozulmasına, şəxsin

narkomanlıqla və ya toksikomanlıqla xəstələnməsinə səbəb olan, yaxud sifətin silinməz dərəcədə eybəcərləşdirilməsində ifadə olunan zərər vurmadır.

Bilavasitə obyeki-insanların sağlamlığının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ilə bağlı ictimai münasibətlərdir.

Obyektiv cəhəti- başqa şəxsin sağlamlığına ağır zərər vurulmasında ifadə olunur (hərəkətlə, bəzən hərəkətsizliklə törədilə bilər).

Sağlamlıq-insan orqanizminin hər hansı bir xəstəliyi istisna edən vəziyyətidir.

Obyektiv cəhətə daxil olan əlamətlər aşağıdakılardır:

- görmə qabiliyyətinin itirilməsi;
- eşitmə qabiliyyətinin itirilməsi;
- nitq qabiliyyətinin itirilməsi;
- hər hansı bir orqanın və ya bu orqanını funksiyasının itirilməsi;
- psixi pozuntu və ya sağlamlığın başqa cür pozulması;
- əmək qabiliyyətinin üçdə bir hissəsindən az olmamaqla uzun müddətə itirilməsi;
- hamiləliyin pozulması;
- şəxsin narkomanlıqla və ya toksikomanlıqla xəstələnməsi; - sifətin silinməz dərəcədə eybəcərləşdirilməsi. Qanunvericilik quruluşuna görə maddi tərkibli.

Subyektiv cəhətdən həm birbaşa, həm də dolaylı qəsdlə xarakterizə olunur.

Motiv və məqsəd müxtəlif ola bilər, lakin tövsif üçün heç bir əhəmiyyət kəsb etmir.

Subyek-ümumidir, 14 yaşına çatmış anlaqlı şəxslərdir.

Tövsifedici əlamətlər (CM mad.126.2 maddə):

- iki və ya daha çox şəxsə qarşı, habelə təkrar və ya bir qrup şəxs qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs, mütəşəkkil dəstə və ya cinayətkar birlik (təşkilat) tərəfindən törədildikdə; - zərərçəkmiş şəxsin xidməti vəzifəsini və ya ictimai borcunu yernə yetirimsəi ilə əlaqədar onun özü və ya yaxın qohumları barəsində törədildikdə;

-xüsusi amansızlıqla, zərərçəkmiş şəxsə ağır izzətlər verməklə və ya sifarişlə, habelə təqsirkar üçün aşkar surətdə köməksiz vəziyyətdə olan şəxsə qarşı törədildikdə;

-ümumi təhlükəli üsulla və ya xuliqanlıq niyyətilə törədildikdə;

-zərərçəkmiş şəxsin orqanlarından və ya toxumalarından istifadə etmək məqsədi ilə törədildikdə.

Xüsusilə tövsifedici əlaməti (CM mad.126.3 maddə):

-bu əməllər ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmiş şəxsin ölümünə səbəb olduqda.

Döymə (CM 132-ci maddə)

Döymə – sağlamlığın qısa müddətə pozulmasına və ya ümumi əmək qabiliyyətinin cüzi itirilməsinə səbəb olmayan qəsdən döymə və ya sair zorakı hərəkətlərlə fiziki ağrı yetirməyə ifadə olunur.

Bu cinayətin bilavasitə **obyekti**-insanın fiziki toxunulmazlığını və sağlamlığının təhlükəsizliyini təmin edən ictimai münasibətlərdir.

Obyektiv cəhəti - sağlamlığın qısa müddətə pozulmasına və ya ümumi əmək qabiliyyətinin cüzi itirilməsinə səbəb olmayan qəsdən döymə və ya sair zorakı hərəkətlərlə fiziki ağrı yetirməyə yönələn fəal hərəkətlərdə ifadə olunur.

Belə hərəkətlərin CM-in 128-ci maddəsində göstərilən nəticələrə, yəni sağlamlığın qısa müddətə pozulmasına və ümumi əmək qabiliyyətinin cüzi itirilməsinə səbəb olmaması başa düşülür. Döymə dəfələrlə, çoxlu zərbələrin yetirilməsi ilə xarakterizə olunur. Sair zorakı hərəkətlər dedikdə, zərərçəkmiş şəxsə tək-tək zərbələrin vurulması, onun çimdiklənməsi, qolunun burulması, müxtəlif əşyalardan, habelə bitki (gicitikandan, tikanlı bitkilərdən) və heyvanlardan (itdən, və s.) istifadə etməklə ona qarşı digər ağrıverici hərəkətlər edilməsi başa düşülməlidir. İnsana bəzi hallarda bir zərbənin vurulması da döymə hesab edilə bilər.

Qanunvericilik quruluşuna görə maddi tərkiblikdir. Döymə insana fiziki və ya zorkı hərəkətlər edildiyi andan başa çatmış hesab olunur.

Subyektiv cəhətdən - təqsirin həm birbaşa qəsd, həm də dolaylı qəsd formasında törədilə bilər.

Subyekti-ümumidir, 16 yaşına çatmış analıqlı şəxslərdir.

İşgəncə vermə (CM 133 maddə) Bu cinayətin **obyekt**i başqa şəxsin sağlamlığıdır. CM-in 133-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş əməlin obyektiv cəhəti mütəmadi olaraq deməklə və ya sair zorakı hərəkətlərlə güclü fiziki ağrı və ya sair zorakı hərəkətlərlə güclü fiziki ağrı və ya psixi iztirablar vermədə ifadə olunur. Bu mədənin dispoziyası blanket xarakterlidir. Təhlil edilən cinayətin **obyektiv cəhətinə** daxil olan əməllər o vaxt işgəncə hesab edilir ki, onların törədilməsi CM-in 126-cı və 127-ci maddələri ilə nəzərdə tutulan, yəni sağlamlığa ağır və ya az ağır zərər vuran nəticələrə səbəb olmasın. Deməli işgəncə vermənin ictimai təhlükəli nəticəsi sağlamlığa yüngül zərər vurmadan kənara çıxmamalıdır

Mütəmadi döymə üç dəfə və ya daha artıq döyməni nəzərdə tutur. İşgəncə xarakterli sair zorakı hərəkətlər altında zərərçəkmişin əl ayaqlarının sarınması, zərərçəkmişin qidalanmadan məhrum edilməsi, uzun müddət onun soyuq yerdə saxlanması və s. bu kimi hərəkətlər ehtiva edilir. Psixi iztirablar mütəmadi döymə və ya sair zorakı hərəkətlər nəticəsində yaranır. Göstərilən fiziki təsirlər olmadan yetirilən psixi iztirablar işgəncə vermə kimi deyil, əməlin yönəlməsindən asılı olaraq hədə-qorxu gəlmə, böhtan, təhqir, xuliqanlıq və s hesab edilir.

Subyektiv cəhətdən birbaşa qəsdlə törədilir.

İşgəncə vermənin subyekt i 16 yaşına çatmış analıqlı şəxsdir. CM-in 133.2-ci maddəsində tövsifedici əlamətlər nəzərdə tutulmuşdur. Bunlara aiddir:

-İki və ya daha çox şəxsə qarşı və ya girov götürülən, yaxud oğurlanmış şəxsə qarşı və ya sifarişlə törədildikdə

-aşkar surətdə hamilə vəziyyətində olan qadın barəsində törədildikdə;

-bir qrup şəxs, qabaqcadan əldir olan bir qrup şəxs mütəşəkkil dəstə və ya cinayətin birlik (təşkilat) tərəfindən törədildikdə

-təqsirkar şəxs üçün aşkar surətdə yetkinlik yaşına çatmayan habelə köməksiz vəziyyətdə olan şəxsə qarşı törədildikdə

-zərərçəkmiş şəxsin xidməti vəzifəsini və ya ictimai borcun yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar onun özü və ya yaxın qohumlarına qarşı törədildikdə.

CM-in 133.3-cü maddəsində xüsusilə tövsif edici əlamətlər nəzərdə tutulmuşdur. Bunlar aiddir:

Bu məcələnin 133.1 və 133.2-ci maddələri ilə nəzərdə tutulmuş əməllər şəxsdən məlumat almaq və ya onu etirafa məcbur etmək, yaxud törətdiyi və ya törədilməsində şübhə doğurduğu əmələ görə həmin şəxsi cəzalandırmaq məqsədi ilə, qulluq mövqeyindən istifadə etməklə vəzifəli şəxs tərəfindən ilə törədildikdə

Sual 3. İnsanın həyatını və sağlamlığını təhlükədə qoyan cinayətlərin ümumi xarakteristikası

Cinayət Məcəlləsinin insanın həyatdan məhrum edilməsinə və onun sağlamlığına zərər vurmasına görə deyil, həm də qeyd olunan obyektləri zərər vurulacağı təhlükəsi altında qoyan əməllərə görə məsuliyyət müəyyən edir.

Ölkəmizdə şəxsiyyətin toxunulmazlığı ilk növbədə cəmiyyətin sosial şəraiti ilə təmin edilir. Şəxsiyyətin həyatı və sağlamlığının hüquqi vəsaitlərlə qorunması şəxsiyyətin toxunulmazlığının əlavə, lakin mühüm təminatlarından biridir.

Öldürməklə və ya sağlamlığa ağır zərər vurmaqla hədələmə (CM134)

Bu cinayətin obyektini şəxsin həyata və sağlamlığa olan hüquqi ilə bağlı münasibətidir.

Təhlil edilən cinayətin obyektiv cəhəti iki mümkün hərəkətə-zərərçəkmişin öldürülməsinə və ya onun sağlamlığına ağır zərər vurulmasına qəsd niyyətinin biruzə verilməsindən ibarətdir.

Cinayətin törədilmə üsulu hədələmədə, yəni təqsirkarın zərərçəkmişin həyatdan məhrum etməyə, və ya onun sağlamlığına ağır zərər vurmağa yönələn aşkar niyyətində ifadə olunur. Hədə şəfahi, yazılı, telefonla və s. üsullarla çatdırıla bilər. O, bilavasitə zərərçəkmişin özünə və ya təqsirkarın fikrincə, bunu zərərçəkmişə çatdıracaq başqa şəxslərə deyilə bilər.

Təqsirkarı hədələməyə sövq edən səbəblər yalnız zərərçəkmişin hərəkətlərinin hüquqa zidd olduğu halda nəzərə alınmalıdır.

Təhlil edilən maddə üzrə cinayət məsuliyyətinin yaranmasının zəruri şərtlərindən biri hədənin icra ediləcəyi üçün real əsasların olmasıdır. Zərərçəkmiş təqsirkarı tanıyaraq, onun hədələrindən ehtiyatlanmaq üçün bütün əsaslar olduğunu bilir. Belə əsaslar aşağıdakılar ola bilər: hədənin ifadə üsulu: silahın və ya silah qismində istifadə edilə biləcək predmetlərin olması: əvvəlki qarşılıqlı münasibətlər və s.

Təqsirkarın şəxsiyyətini xarakterizə edən halları da nəzərə almaq zəruridir. Subyektiv cəhətdən təqsirin qəsd formasında, həm də birbaşa qəsdlə törədilir. Motiv müxtəlif ola bilər. Subyekt 16 yaşına çatmış anlaqlı şəxslərdir.

Şəxsin həyatını və sağlamlığını təhlükədə qoyan, zorakılıqla törədilən cinayətin digər növü CM-in 136-cı maddəsində öz əksini tapmışdır. Bu maddədə nəzərdə tutulmuş cinayət qanunsuz süni mayalanma və embrionu impantasiya etmə, tibbi sterilizasiya etmə ilə törədilir. CM-in 136.1 maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətin obyektivi insanın həyatı və sağlamlığı ilə bağlı ictimai münasibətlərdir. Bu cinayətin obyektiv cəhəti qadına onun razılığı olmadan, və ya yetkinlik yaşına çatmayan qadına süni mayalanma və ya embrionu implantasiya etmədə ifadə olunur. Dispozisiyadan görüldüyü kimi, bu əməldə zərərçəkmiş qismində qadın və ya yetkinlik yaşına çatmayan qadın ola bilər.

Subyektiv cəhətdən bu cinayət birbaşa qəsdlə törədilir. Motiv müxtəlif ola bilər.

Bu cinayətin **subyektivi** 16 yaşına çatmış anlaqlı şəxsdir. Bu cinayətin digər törədilmə forması CM-in 136.2 maddəsində öz əksini tapıb. Bu formada şəxsin razılığı olmadan onun özündə tibbi sterilizasiya, yəni şəxsin nəsilartırma qabiliyyətindən məhrum edilməsi, yaxud qadının hamiləlikdən qorunması məqsədi ilə əməliyyat aparılır. CM-in 136.3-cü maddəsində xüsusilə təsvif edici əlamətlər nəzərdə tutulur. Bu maddənin dispozisiyasına əsasən 136.1 və 136.2-ci maddələri ilə nəzərdə tutulan əməllər ehtiyatsızlıqdan şəxsin ölümünə səbəb olduqda və ya sağlamlığına ağır və ya az ağır zərər vurduqda bu maddə ilə məsuliyyət yaranır.

Süni mayalanma dedikdə, ana bətnindən götürülmüş yumurta hüceyrənin xüsusi şəraitdə (ana bətnindən kənar) mayalandırması kənar mayalandırması başa düşülür. Embrionu implantasiya, etmə dedikdə, qadının oqanizmindən kənarında süni mayalanma yolu ilə əldə edilmiş embrionun sonradan qadının uşaqlığına köçürülməsi başa düşülür.

Tibbi sterilizasiya dedikdə, istər qadınlarda, istərsə də kişilərdə nəsil artırma qabiliyyətinin süni surətdə dayandırılmasına yönəlmiş cərrahi əməliyyat başa düşülür.

Şəxsin nəsilartırma qabiliyyətindən məhrum edilməsi müvəqqəti və ya daimi olaraq onun dövlənmə imkanının aradan qaldırılmasını nəzərdə tutur. Bu isə tibbi sterilizasiya yolu ilə həyata keçirilir.

Qadının hamiləlikdən qorunması dedikdə, yumurta hüceyrənin mayalanmasının və sonradan embrionu qarşısını süni yolla alma başa düşülür.

İnsan orqanlarının və ya toxumalarının alqı-satqısı və onların transplantasiya məqsədi ilə götürülməsinə məcbur etmə (CM 137)

Qeyd olunun cinayətin **obyekti** insanın sağlamlığıdır. Bu cinayətdən zərərçəkmiş qismində hər hansı şəxs çıxış edə bilər.

CM-in 137.1-ci maddəsi üzrə cinayət **obyektiv cəhətdən** insan orqanı və ya toxumalarının qanunsuz alqı satqısında ifadə olunur. Alqı-satqı insan orqanı və ya toxumalarının əvəzi pulla ödənilməklə başqa şəxsə verilməsi başa düşülür.

Alqı satqı aktı orqanı və ya toxumaların başqa şəxsə verildiyini və bunun müqabilində müvafiq pul məbləğinin alındığı andan başa çatmış sayılır.²

Cinayət **subyektiv cəhətdən** birbaşa qəsdlə törədilir. Təqsirkar insan orqanı və toxumalarının qanunsuz alqı satqısını həyata keçirdiyini dərk edir və bunu arzu edir. Cinayət tamah motivi ilə törədilir.

Bu cinayətin **subyektivi** 16 yaşına çatmış hər hansı anlaqlı fiziki ola bilər.

CM-in 137.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətin obyektivi zərərçəkmişin öz sağlamlığına olan hüququdur.

Obyektiv cəhət zor tətbiq edilməklə və ya zor tətbiq etmə hədəsi ilə insan orqanlarının və ya toxumalarının götürülməsinə məcbur etmədə ifadə olunur.

Məcbur etmə - şəxsi onun iradəsi ziddinə donor etmək məqsədi ilə təzyiqlik və sair zor göstərmə başa düşülür.

Zor tətbiq etmə - döyməni, sağlamlığa yüngül və ağır zərər vurulmasını nəzərdə tutur.

Zor tətbiq etmə hədəsi-sağlamlığa istənilən ağırlıq dərəcəsində hədələmədə ifadə olunan psixi təzyiqlikdir.

Qanunvericilik quruluşuna görə formal, tərkibliyədir. Zərərçəkmişin donor olmağa razılığının alınması – alınmamasından asılı olmayaraq məcbur etmə anından cinayət bitmiş sayılır.

² Научно-практическое пособие по применению УК РФ /под ред. Ю.н., проф., Председателя Верховного суда РФ В.М.Лебедева. М., НОРМА, 2005-928с.

CM-in 137.3-cü maddəsində xüsusilə tövsif edici əlamətlər nəzərdə tutulur.

Bunlara aiddir:

CM-in 137.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş əməllər zərərçəkmiş şəxsin köməksiz vəziyyətindən istifadə etməklə və ya onun təqsirkar şəxsdən maddi, xidməti və ya sair cəhətdən asılı olmasından istifadə etməklə törədilməsi.

Zöhrəvi xəstəlikləri yayma (CM 139)

CM-in 139.1-ci maddəsində sadə tərkib, CM-in 139.2-ci maddəsində isə məsuliyyəti ağırlaşdıran tərkib nəzərdə tutulub.

Zöhrəvi xəstəlik dedikdə, çox vaxt cinsi əlaqə yolu ilə keçən (əslində, sifiliz ümumi istifadə olunan qab-qacaq, yataq ləvazimatı, alt paltar və s. vasitəsilə məişət üsulu ilə keçə bilər) yolxucu xəstəliklər başa düşülür. Bu və ya başqa xəstəliyin zöhrəvi xəstəlik olması məhkəmə–tibb ekspretizası yolu ilə həkim-ginekoloq tərəfindən müəyyən edilir.

Bu cinayətin obyektı şəxsin sağlamlığı ilə bağlı olan ictimai münasibətlərdir.

Obyektiv cəhətdən bu cinayət özündə zöhrəvi xəstəlik olduğunu bilən şəxsin bu xəstəliyi başqa şəxsə yoluxdurmasında ifadə olunur.

Bu cinayət maddi tərkiblikdir. Təqsirkarın əməlilə zərərçəkmişin xəstəliyi yoluxması arasında səbəbli əlaqənin müəyyən edilməsi də zəruridir.

Bu cinayət **subyektiv cəhətdən** dolayı qəsdlə törədilir. Əgər bu cinayət birbaşa qəsdlə törədilirsə onda bu əməl qəsdən sağlamlığa ağır, yaxud da az ağır, zərər yetirmə kimi tövsif edilməlidir.

Bu cinayətin **subyektı** 16 yaşına çatmış anlaqlı şəxsdir.

CM-in 139.2-ci maddəsi iki və ya daha çox şəxsə, yaxud da yetkinlik yaşına çatmayan şəxsə zöhrəvi xəstəlik yoluxdurmağa görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edir. Yetkinlik yaşına çatmayan şəxs dedikdə, 18 yaşına çatmayan şəxs başa düşülür.

Qanunsuz abort etmə (CM-in 141-ci maddə)

Abortun edilməsi qadının sağlamlığına müəyyən ziyan yetirir. Abort qadını doğum qabiliyyətindən məhrum edə bilər. Müxtəlif xəstəliklər törədə bilər. Buna

görə də abort etdirmənin qaydası səhiyyə orqanları tərəfindən verilən normativ aktlarla tənzim edilir.

Qüvvədə olan qaydalara görə tibbi baxışdan abort etməyə yol verilən hallarda hamilənin xahişi ilə müalicə müəssisələrində hamiləliyin tibbi əməliyyat aparmaqla pozulmasına abort edilməsinə yol verilir. Həkim tərəfindən tibb müəssisələrindən kənarında edilən abort CM-in 141.1-ci maddəsi ilə məsuliyyət yaradır. Qanunsuz abort etmə cinayəti obyektiv cəhətdən bu cinayət hamiləliyin qanunsuz, süni olaraq pozulmasında ifadə olunur. Bu cinayət texniki və kimyəvi təsir vasitələrinin tətbiqi ilə abort əməliyyatı başlanan andan başa çatmış cinayət sayılır. «Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 30-cu maddəsinə əsasən, hamiləliyin süni surətdə pozulması qadının arzusu ilə hamiləliyin 12 həftəlik, sosial göstərişlər üzrə isə 22 həftəliyindəkə aparıla bilər. Həmin müddətlərdən sonra abort etmə, ümumiyyətlə qanunsuz olacaqdır. Qanunsuz aborta görə həkimin mükafat alıb almaması da məsuliyyətə təsir göstərmir.

Abort etmə xüsusi tibb müəssisələrində həyata keçirilməlidir. Lakin bu əməliyyat evdə, xidməti binalarda, bunun üçün zəruri şəraiti olmayan tibb müəssisələrində keçirildikdə CM-in 141.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibi mövcud olacaqdır. Bu cinayət subyektiv cəhətdən birbaşa qəsdlə törədilir. Motiv və məqsəd tərkib əlaməti olmadığı üçün cinayətin tövsif edilməsinə təsir göstərmir. CM-in 141.2-ci maddəsində qanunsuz abort etmənin bir forması olan xüsusi tibbi təhsili olmayan şəxs tərəfindən abort etməyə görə məsuliyyət müəyyən edilmişdir. Xüsusi ali tibbi təhsili olmayan şəxs dedikdə, müvafiq profilli ixtisasa (mama - ginekoloq) malik olmayan istənilən şəxs, o cümlədən başqa profilli həkim, tibb bacısı və s. nəzərdə tutulur. CM-in 141.3-cü maddəsində tövsifedici əlamətlər göstərilmişdir. 141.1-ci və 141.2-ci maddəsində göstərilən qanunsuz abort etmə zərərçəkmişin sağlamlığına ehtiyatsızlıqdan ehtiyatsızlıqdan ağır zərər vurulmasına görə məsuliyyət müəyyən edir.

CM-in 141.4-cü maddəsində qanunsuz abort etmənin xüsusilə tövsifedici əlamətləri müəyyən edilib. Bu maddə qanunsuz abortun ehtiyatsızlıqdan hamilə qadının ölümünə səbəb olmasını nəzərdə tutur.

Subyektiv cəhətdən təqsirin qəsd formasında törədilir.

CM-in 141.1-ci maddəsində verilmiş cinayətin subyektivi ümumidir. 16 yaşına çatmış anlaqlı şəxsdir. CM-in 141.2-ci maddəsində verilmiş cinayətin subyektivi xüsusi ali tibbi təhsil olmayan şəxsdir.

Xəstəyə kömək göstərməmə (CM 142-ci maddə)

Bu cinayətin **obyektivi** şəxsin sağlamlığının təhlükəsizliyini təmin edən ictimai münasibətlərdir. Cinayətdən zərərçəkmiş ancaq təcili tibbi yardıma ehtiyacı olan xəstələr ola bilər. Bu cinayətin **obyektiv cəhəti** üzürlü səbəb olmadan xəstəyə kömək göstərməmək formasında hərəkətsizlikdə ifadə olunur. (məsələn, xəstəyə süni tənəffüs verməkdən imtina etmə) üzürlü səbəb-həkimin xəstə olması, təxirəsalınmaz köməyə ehtiyacı olan başqa xəstəyə yardım göstərməsi, cərrahiyyə əməliyyatı aparması və s.

Subyektiv cəhətdən bu cinayət təqsirin birbaşa qəsd formasında törədilir.

Cinayətin motiv və məqsədi tərkibə daxil olmadığı üçün cinayətin tövsifi üçün onların əməliyyatı yoxdur. Bu cinayətin subyektivi tibb işçiləridir. Şərh edilən cinayət tərkibi o halda mövcud olacaqdır ki, tbb işçisi xəstəyə kömək göstərməyə borclu olsun. Təhlil edilən cinayət maddi tərkiblikdir. Hər bir halda tibb işçisinin kömək göstərməməsi ilə sağlamlığa vurulmuş az ağır zərər arasında səbəbli əlaqə olmalıdır. CM-in 142.2-ci maddəsi xəstəyə kömək göstərməmənin tövsifedici əlamətini-kömək göstərməmə nəticəsində zərərçəkmişin sağlamlığına ağır zərər vurulmasını nəzərdə tutmuşdur.

Bu maddədə göstərilən nəticəyə psixi münasibət ehtiyatsızlıq formasında ola bilər.

CM-in 142.3-cü maddəsi xəstəyə kömək göstərməmənin xüsusilə tövsifedici əlamətini zərərçəkmiş şəxsin ölməsini nəzərdə tutmuşdur. Bu cinayət təqsirin qarışıq formasında törədilir. Təqsirkarın kömək göstərməməyə psixi münasibəti qəsd, baş vermiş ölümə münasibəti isə ehtiyatsızlıq formasında olur.

İnsanın həyat və sağlamlığın təhlükədə qoyan cinayətlərin digər növü təhlükədə qoyma cinayətin digər növü təhlükədə qoyma

Təhlükədə qoyma (CM 143-ci maddəsi) Bu cinayət öz əksini CM-in 143-cü maddəsində tapmışdır. Təhlükədə qoyma cinayəti təhlükəli vəziyyətdə olan şəxsə kömək göstərməməsi, onun həyatdan məhrum ola bilməsi, zərər ala bilməsi ilə müəyyən edilir. Bu baxımdan da araşdırılan cinayətin obyektini zərərçəkmişin həyatının təhlükəsizliyi ilə bağlı münasibətlərdir. Cinayətin obyektiv cəhəti hərəkətsizlikdə ifadə olunur. Zərərçəkmişə qayğı çəkməli olan, habelə ona kömək göstərmək imkanı olan şəxs həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli vəziyyətdə olan və özünü qorumaq üçün tədbir görmək imkanında olmayan zərərçəkmişə bilə-bilə köməksiz vəziyyətdə qoyur və ona kömək göstərmir. Konkret olaraq bu, zərərçəkmişin ilk tibbi yardımın göstərilməsi üçün zəruri tədbirlərin görülməməsində, nəqliyyat vasitəsi verməməklə, fiziki köməkdən məhrum etmədə, paltar, ərzaq verməmə, həkim, xilasedici dəstə çağırılmamada, yeni doğulmuş uşağı atıb getmədə, qəzaya düşmüş və təcili yardıma ehtiyacı olan şəxsi hadisə yerində qoyub getmədə və s. ifadə olunur. Şəxsi bu cinayətdə təqsirləndirmək üçün qanun bir sıra obyektiv və subyektiv amillərin olmasını zəruri sayır. Bunlara aiddir:

a) zərərçəkmişin həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli vəziyyətdə olması (onun həyatının sağlamlığının təhlükədə olması, onun xilas olması üçün təcili tədbirlərin həyata keçirilməsinin zəruri olması nəzərdə tutulur).

b) zərərçəkmişin özünü qorumaq üçün tədbir görmək imkanından məhrum olması (kiçik yaşlı, çox qoca, xəstə, əlil və s.);

g) köməksiz qoyan adamın onun barəsində qayğı çəkməyə borclu olması;

q) təqsirkarın zərərçəkmiş şəxsi həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli vəziyyətdə qoyma;

d) təqsirkarın zərərçəkmişə kömək göstərmək imkanının olması³.

Bəhs edilən cinayətin obyektiv cəhəti üçün həm də tələb olunur ki, zərərçəkmiş şəxs həyat və sağlamlıq üçün real təhlükədən qorunmaq üçün tədbir görmək imkanından məhrum olsun. Onun öz gücü ilə həyatını təhlükədən qorumaq

³ bax. Səməndərov F.Y. Şəxsiyyət əleyhinə olan cinayətlər (tövsif məsələləri) Bakı. 1997

qüvvəsi olmasın. Bu cinayət kömək göstərilmədiyi andan başa çatmış hesab edilir. Bəhs edilən cinayət subyektiv cəhətdən birbaşa qəsdlə törədilir. Qayğı çəkməli olan, yaxud özü üçün qayğı çəkmək öhdəliyi yaratmış olan şəxs zərərçəkmişin həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli vəziyyətdə olduğunu və təxirəsalınmaz zəruri köməyə ehtiyacı olduğunu dərk edir, onu qorumaq üçün tədbir görmək imkanı olduğu halda bunu etmir. Cinayətin subyektiv zərərçəkmişə kömək göstərməli olan şəxsdir.

Sual 4. Şəxsin azadlığı şərəfi və ləyaqəti əleyhinə olan cinayətlər

Adam oğurluğu (CM 144-cü maddə.) - zərərçəkmiş şəxsi onun daimi və ya müvəqqəti olduğu yerdən iradəsi əleyhinə və ya iradəsindən kənar qanunsuz olaraq başqa yerə aparıb, azadlığını məhdudlaşdırmada ifadə olunur.

İradəsi əleyhinə – zərərçəkmişin zor tətbiq etməklə oğurlandığını bildirir. Bu əl-qolunu bağlamada, zorla nəqliyyat vasitəsinə yerləşdirmədə, zərərçəkmişin oğurlayanları tələblərindən imtina etdiyi hallarda fiziki təsir tətbiq etmə hədəsində ifadə olunur.

İradəsindən kənar oğurlama dedikdə, onun gizli yaxud aldatma yolu ilə yaşadığı yerdən gətirilməsi başa düşülür.

Aldatma üsulu zərərçəkmişə onun yaxın adamı ilə görüşə və ya işgüzar görüşə çağırılması haqqında yalan məlumat vermədə ifadə oluna bilər.

Bu cinayət formal tərkibliyədir. Şəxs oğurlanan andan cinayət başa çatmış hesab olunur.

Bu cinayətin **obyektiv cəhəti**-şəxsi onun daimi və ya müvəqqəti olduğu yerdən iradəsi əleyhinə və ya iradəsindən kənar qanunsuz olaraq başqa yerdə yerləşdirmədə ifadə olunur.

Adam oğurluğunun **subyektiv cəhəti** birbaşa qəsdlə xarakterizə olunur. Təqsirkar zərərçəkmişə yaşadığı yerdən başqa yerə apardığını dərk edir və bunu arzu edir.

Cinayətin **subyektiv** ümumidir. 14 yaşına çatmış anlaqlı şəxsdir.

CM-in 144.2 və 144.3 maddələri adam oğurluğunun tövsifedici əlamətlərinə görə məsuliyyət müəyyən edir.

CM-in 144.2 maddəsində göstərilən tövsifedici əlamətlər aşağıdakılardır:

- iki və ya daha çox şəxs barəsində törədildikdə;
- təqsirkar üçün aşkar sürətdə hamilə vəziyyətində olan qadınlara qarşı törədildikdə.
- bir qrup şəxs qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs və ya mütəşəkkil dəstə və ya cinayətkar birlik (cinayətkar təşkilat) tərəfindən törədildikdə;
- zərərçəkmiş şəxsin həyatı və ya sağlamlığı üçün təhlükəli zor tətbiq etməklə törədildikdə;
- silahdan, yaxud silah qismində ifadə edilən əşyalardan istifadə etməklə törədildikdə;
- tamah məqsədilə və ya sifarişlə törədildikdə.

CM-in 144.3 maddəsində xüsusilə tövsifedici əlamətlər göstərilmişdir. Bunlara aiddir:

CM-in 144.1 və 144.2-ci maddələrində göstərilən əməllər yetkinlik yaşına çatmayan şəxs barəsində törədildikdə və ya ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmişin ölümünə səbəb olduqda.

İnsan alveri (CM 145-ci maddə.)

Qanunsuz azadlıqdan məhrum etmə (CM-in 145-ci maddəsi). Bu cinayətin obyektı – şəxsin azadlığı ilə bağlı ictimai münasibətlərdir.

Obyektiv cəhəti- insanın azad yerdəyişməsi ilə və azad hərəkət etməsi ilə bağlı şəxsin azadlığını məhdudlaşdıran, onun oğurlanması ilə bağlı olmayan hərəkətlərdə ifadə olunan hərəkətlərdə ifadə olunur. Zərərçəkmişin azadlıqdan məhrum edilməsinin müxtəlif formalarına rast gəlinir. Zərərçəkmişin əl-qolu sarınmaqla və ya evdə, yarımçıq binalarda, bağ evində və s. müəyyən yerlərdə saxlanıla bilər. Həm də zərərçəkmişin saxlandığı binanın, evin kimə məxsus olmasının da əhəmiyyəti yoxdur. Zərərçəkmiş öz evində, bağ evində də azadlıqdan məhrum edilə bilər. Araşdırılan cinayətin obyektiv cəhəti üçün xarakterik olan digər

zəruri əlamət zərərçəkmişin azadlıqdan məhrum edilməsinin onun iradəsinin əleyhinə yönələn fiziki və ya psixi əməllərdə ifadə olunur.

Şəxsin öz razılığı ilə müəyyən yerdə saxlanması, eləcə də valideynlərini itirən valideynlərini tapılana qədər müəyyən yerdə (binada, evdə otaqda) onun iradəsi əleyhinə məcburi saxlanması araşdırdığımız əməl üzrə cinayət tərkibini yaratmır. Zərərçəkmişin iradəsi əleyhinə o, faktiki azadlıqdan məhrum edildiyindən bu cinayət başa çatmış sayılır.

Bu cinayət subyektiv cəhətdən birbaşa qəsdlə törədilir. Təqsirkar zərərçəkmişin iradəsi əleyhinə ona fiziki və ya psixi zor göstərməklə müəyyən yerdə saxlamaqdan ibarət olan əməlinin təhlükəli olduğunu dərk edir, həm də zərərçəkmiş belə vəziyyətdə saxlamağı arzu edir. Qanunsuz azadlıqdan məhrum etmə cinayəti şəxsi motivlərlə bağlı olur. Xüsusən bu qəbildən olan əməllər adətən qısqanclıq, intiqam və s. bu kimi motivlərlə törədilir. Cinayətin subyektivi ümumidir; 16 yaşına çaimiş anlaqlı şəxslərdir.

Qanunsuz azadlıqdan məhrum etmə cinayətinin məsuliyyəti ağırlaşdırıcı əlamətlərinə aiddir.

- İki və daha artıq şəxsə qarşı törədildikdə;
- təqsirkar şəxs üçün aşkar surətdə hamilə vəziyyətində olan qadına qarşı törədildikdə;
- yetkinlik yaşına çatmayan şəxs barəsində törədildikdə;
- bir qrup şəxs qabaqcadan əlbir olan biir qrup şəxs, mütəşəkkil dəstə və ya cinayətkar birlik (cinayətkar təşkilatlar) tərəfindən törədildikdə;
- zərərçəkmiş şəxsin həyatı və sağlamlığı üçün təhlükəli olan zor tətbiq etməklə törədildikdə;
- silahdan, yaxud silah qismində istifadə edilən əşyalardan istifadə etməklə törədildikdə.

Xüsusilə ağırlaşdırıcı əlamətlərə isə aşağıdakılar aiddir:

CM-in 145.1 və 145.2-ci maddələrində göstərilən əməllər ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmişin ölümünə səbəb olduqda.

Şəxsiyyət əleyhinə olan cinayətlərin digər növü şəxsiyyətin ləyaqəti ləyaqəti əleyhinə olan cinayətlərdir. Bu cinayətlər öz əksini CM-in 147 və 148-ci maddələrində tapmışdır.

Böhtan: - yəni, (CM-in 147) yalan olduğunu bilə-bilə hər hansı şəxsin şərəf və ləyaqətini ləkələyən və ya onu nüfuzdan salan məlumatları kütləvi çıxışlarda, kütləvi nümayiş etdirilən əsərlərdə və ya kütləvi informasiya vasitələrində yayımasıdır.

Şərəf – cəmiyyətin üzvü kimi vətəndaşın sosial dəyərləri əxlaqi keyfiyyətləri haqda ona verilən ictimai qiymətdir. Şəxsiyyətə verilən qiymət xeyli dərəcədə onun özündən, davranışından, dövlətə, cəmiyyətə, kollektivə və başqa şəxslərə münasibətindən asılıdır.

LƏYAQƏT - şəxsiyyətin daxilən özünə verdiyi qiyməti, onun öz şəxsi keyfiyyətləri, qabiliyyətləri, dünyagörüşü, özünün cəmiyyət üçün kəsb etdiyi əhəmiyyəti haqqında təsəvvürlərdir.

NÜFUZ - şəxsin cəmiyyətdə, kollektivdə, dostlarının əhatəsində, təşkilatda öz qabiliyyətinə, mövqeyinə, ictimai əhəmiyyət kəsb etməsinə görə başqa şəxslər tərəfindən ona verilən qiymətdir.

Bu cinayətin obyektini cinayət qanunu ilə qorunan şəxsin şərəf və ləyaqəti ilə bağlı ictimai münasibətlərdir.

Obyektiv cəhətdən bu cinayət yalan olduğunu bilə-bilə hər hansı şəxsin şərəf və ləyaqətini ləkələyən və ya onu nüfuzdan salan məlumatları kütləvi çıxışlarda, kütləvi nümayiş etdirilən əsərlərdə və ya kütləvi informasiya vasitələrində yaymada ifadə olunur.

Kütləvi çıxış-hər hansı şəxsin şərəf və ləyaqətini alçaldan və ya onu nüfuzdan salan məlumatları ən azı iki nəfər kənar şəxsin, görə, eşidə və ya qavraya biləcəyi formada ifadə etmə başa düşülür.

Kütləvi nümayiş etdirilən əsər- ən azı 2 nəfərin görə və ya qavraya biləcəyi şəraitdə nümayiş etdirilən əsərlər (fotoşəkillər, rəsm əsərləri, kinomotoqrafiya əsərləri və s. başa düşülür).

Kütləvi informasiya vasitəsi – dövrü mətbuat, nəşrlər, teleradio proqramları, kinoxronika proqramı və digər yayım formalarında başa düşülür.

Ləkələyən məlumatlar - elə məlumatlardır ki, bunlar qanuna, birgəyaşayış qaydalarına, mövcud əxlaqa ziddi olur, zərərçəkmişin şərəf və ləyaqətini, nüfuzunu, əhalinin, insanların gözündə alçaldır. Məlumatların məzmunu konkret faktlarla bağlı olmalıdır. Zərərçəkmişin şəxsiyyətini neqativ tərəfdən səciyyələndirən ümumi xarakterli mühakimələr, məsələn, «o zəif tələbədir», elmdən uzaq adamdır və s. konkret faktla bağlı olmadığından böhtan kimi qiymətləndirilə bilməz.

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi Plenumunun «Şərəf və ləyaqətin müdafiəsi barədə qanunvericiliyin məhkəmələr tərəfindən tətbiq edilməsi təcrübəsi haqqında» 14 may 1999-cü il 7 sayılı qərarına görə, yayma dedikdə, başqa şəxsi ləkələyən və ya nüfuzdan salan məlumatları bir şəxsə, bir neçə şəxsə və yaxud qeyri müəyyən şəxslər dairəsində bildirmə başa düşülür. Belə məlumatlar şərəf və ləyaqəti ləkələnməyə görə deyil, təhqir cinayətinə görə məsuliyyət yarada bilər.

Şərəf və ləyaqəti ləkələyən məlumatlar dedikdə, əxlaqi prinsiplər, istehsal təsərrüfat, xidmət və ictimai fəaliyyətlə əlaqədar cəmiyyət, kollektiv və yaxud ayrı-ayrı şəxslər arasında vətəndaş barəsində mənfi rəy yaradan məlumatlar başa düşülür. Məlumatın yalan olması dedikdə, onun həqiqətə uyğun olmaması başa düşülür.

Bu cinayət şəxs haqqında yalan, rüsvayedicilik məlumat hər yansı formada (yazılı şifahi) yayılan andan başa çatmış hesab edilir.

Bu cinayət subyektiv cəhətdən qəsdlə törədilir.

Təqsirkar yaydığı məlumatın yalan olduğunu və belə məlumatın zərərçəkmişin rüsvay etdiyini dərk edir, həm də belə məlumatı yaymağı arzu edir.

Təqsirkar yaydığı məlumatın həqiqətliyinə inanırsa, lakin sonradan informasiyanın yalan olduğu bəlli olarsa, bu böhtan cinayəti hesab edilə bilər.

Bu cinayətin intiqam, qısqanclıq, paxıllıq və s. motivlərlə törədilir.

Təqsirkar yaydığı məlumatın yalan olduğunu və belə məlumatın zərərçəkmişin rüsvay etdiyini dərk edir, həm də belə məlumatı yaymağı arzu edir.

Təqsirkar yaydığı məlumatın həqiqiliyinə inanmırsa, lakin sonradan informasiyanın yalan olduğu bəlli olursa, bu böhtan cinayəti hesab edilə bilməz. Bu cinayət intiqam, qısqanclıq və s. motivlərlə törədilir.

Bu cinayətin tövsifedici əlaməti ağır və ya xüsusilə ağır cinayətləri ittiham etməklə böhtan atma ilə xarakterizə olunur (CM 147.2).

Təhqir (CM-in 148-ci maddə). Bu cinayətin **obyekti** cinayət qanunu ilə cinayətkar qəsdlərdən qorunan, şərəf və ləyaqəti ilə bağlı olan ictimai münasibətdir. **Obyektiv cəhətdən** bu cinayət kütləvi çıxışlarda, kütləvi nümayiş etdirilən əsərlərdə və ya kütləvi informasiya vasitələrində şəxsiyyətin şərəf və ləyaqətini nalayiq formada qəsdən alçaltmada ifadə olunur.

Təhqir - söymək, başqalarının gözü önündə yamsılamaq, bədənin hərəkəti ilə, üz - gözün ifadələri ilə zərərçəkmiş ələ salmaq, döymək və ya bədənə ağır yaktırmək məqsədi güdmədən zərərçəkmişin üzünə şapalaq vurmaq, şəxsə ləyaqəti alçaldan məzmununda məktub yazmaq, şəkillər çəkmək, telefonla zəng edib təhqir etmək və s. bu kimi hərəkətlərdə ifadə olunur.

Təhqiredici hərəkətlər konkret şəxslərə və ya konkret şəxsə qarşı yönəli bilər. Təqsirkarın birgə yayayış qaydalarına zidd olan cəmiyyətə acıqca açıqca hörmətsizlik ifadə edən nalayiq söyüşləri və hərəkətləri, əgər konkret şəxsə, yaxud konkret şəxslərə qarşı yönəlmirsə, belə əməl xuliqanlıq kimi tövsif edilir.

Təhqir – şəxsiyyətin şərəf və ləyaqətini alçaldan hərəkət edilən andan başa çatmış sayılır.

Bu cinayət **subyektiv cəhətdən** birbaşa qəsdlə törədilir. Təqsirkar yol verdiyi davranışla başqasının şərəf və ləyaqətini alçaltdığını dərk edir, həm də belə hərəkətlər etməyi arzu edir.

Cinayətin **subyektiv** ümumidir; 16 yaşına çatmış anlaqlı şəxsdir.

Sual. 5. Şəxsiyyətin cinsi toxunulmazlığı və cinsi azadlığı əleyhinə olan cinayətlər

İnsanın azadlığı və toxunulmazlığı çox səpkili anlayışdır. Bu anlayış həm də şəxsiyyətin cinsi toxunulmazlığını və cinsi azadlığını əhatə edir. Başqa sözlə kiminlə və hansı formada seksual tələbatın təmin edilməsi yetkin şəxsin hüququdur. Seksual münasibətlər insan həyatının ayrılmaz hissəsidir. Belə münasibətlər mərkəzi normalarla, müəyyən qismi isə ailə qanunvericiliyi normalarına əsaslanır və cinayətlərin nığahdan kənar və nikahdaxili münasibətləri ilə realizə olunur.

Qüvvədə olan cinayət qanununda aşkar seksual zorakılığa görə, habelə yetkinlik yaşına çatmayanların cinsi əxlaqını kobud surətdə pozan əməllərə görə məsuliyyət müəyyən edən normalar nəzərdə tutulur.

Zorlama (CM-in 149-cu maddəsi). Zorlama cinayəti nisbətən geniş yayılan təhlükəli əməllərdəndir. Buna görə də qüvvədə olan cinayət qanunu ilə ağır cinayətlər sırasına daxil edilmişdir.

CM-in 149.1-ci maddəsində zorlama ya belə anlayış verilir.

«Zorlama zərərçəkmiş şəxsə və ya başqa şəxslərə qarşı zor tətbiq etməklə və ya belə zor tətbiq etmə hədəsi ilə və ya zərərçəkmiş şəxsin köməksiz vəziyyətindən istifadə etməklə onunla cinsi əlaqədə olmada ifadə olunur».

Zorlama cinayətinin **obyekti** qadının cinsi azadlığı, yetkinlik yaşına çatmayanların və yeniyetmələrin zorlanmasında isə obyekt cinsi toxunulmazlıqdır.

Bu cinayətin **əlavə obyekt** zərərçəkmişin həyat və sağlamlığının təhlükəsizliyidir. Zorlama cinayətində zərərçəkmiş həmişə qadın olur. Bununla belə, cinayətin tövsifi üçün zərərçəkmişin mənəvi keyfiyyətlərinin, onun vurulma aktına qədər viktimoloji davranışının, sosial statusunun, şəxsiyyəti səciyyələndirən digər əlamətlərin əhəmiyyəti yoxdur. Nəzəriyyə və məhkəmə təcrübəsi fahişəlik edən qadının zorlanmasına görə, kişinin öz məşuqəsini zorlaması, ərin öz qadınını zorlaması araşdırdığımız maddə ilə məsuliyyətin yaranmasına istisna etmir.

Zorlama cinayətinin **obyektiv cəhəti** qanunda zərərçəkmiş şəxsə və ya başqa şəxslərə fiziki zor tətbiq etməklə, hədələmə ilə, yaxud zərərçəkmişin köməksiz vəziyyətindən istifadə etməklə cinsi əlaqədə olmada ifadə olunur. Zərərçəkmişin müqavimətini qırmaq üçün vasitə olan fiziki zorakılıq bədənə ağrı yetirməyə və azadlığı məhdudlaşdırmada, boğmada, zərərçəkmişin əl ayağını sarımada döyməklə,

sağlamlığa zərər vurmada ifadə olunur. Zorlama və yaxud zorlamaya cəhd zərərçəkmişə yüngül və ya az ağır zərər yetirməklə müşayiət olursa, məsuliyyət CM-in 149.1-ci maddəsi ilə yaranır. Əgər zorlamada sağlamlığa yetirilən zərər CM-in 126-cı maddəsində göstərilən ağır zərər yetirmə ilə, habelə ehtiyatsızlıqdan həyatdan məhrum etmə ilə nəticələnirs, məsuliyyət müvafiq olaraq CM-in 149.3.2-ci və 149.3.1-ci maddələri ilə ya yaranacaqdır.

Zərərçəkmişin iradəsinə təzyiqlik göstərmək, onun iradəsini neytrallaşdırmaq vasitəsi olan zor tətbiq etməklə hədələmə zərərçəkmişin özünə, onun uşaqlarına və yaxın qohumlarına qarşı dərhal fiziki zor tətbiq ediləcəyini sözlə bəyan etməklə, zərərçəkmiş qorumaqla, yaxud bədəninin, sifətinin ifadəsi ilə, tapança, bıçaq, lezviya və s. belə alətlər nümayiş etdirməklə onu qorxutmada ifadə olunur. Hədə bilavasitə və real olmalıdır. Əgər hədə dərhal deyil, gələcəkdə həyata keçirilən hədədirsə, o zorlamanın vasitəsi kimi qiymətləndirilə bilməz.

Köməksiz vəziyyətdən istifadə etməklə zorlama o halda mövcud olur ki, zərərçəkmiş özünün fiziki və ya psixi vəziyyətinə görə (azyaşlı, fiziki qüsurlar, psixi xəstəlik, iflic halı, şüursuz vəziyyət və s) özü barədə baş verən hərəkətlərin xarakterini və əhəmiyyətini anlamır yaxud da belə hərəkətlərin mənasını anlasa da təqsirkarə müqavimət göstərmək imkanında olmur.

Təqsirkar bu qəbildən olan qadınlarla cinsi əlaqəyə girərək onların köməksiz vəziyyətdə olduğunu və məhz zərərçəkmişin köməksiz vəziyyətindən istifadə edərək belə hərəkətlərə yol verdiyini dərk edir.

Göründüyü kimi, zorlama cinsi əlaqədə olmanı zəruri əlamət kimi nəzərdə tutur. Başqa sözlə, başa çatmasından asılı olmayaraq kişi ilə qadının faktiki cinsi əlaqəsinin başlanmasını nəzərdə tutur cinsi əlaqə aktına təlim edən (instasiya) hərəkətlər – kişi cinsiyyət orqanının qadın cinsiyyət orqanına toxundurulması, qadının qılçasına sürtməsi. Per os. yaxud per anum hərəkətlərinə yol verməsi zorlama kimi qiymətləndirilə bilməz.

Zorlama **subyektiv cəhətdən** təqsirin birbaşa qəsd forması ilə xarakterizə olunur. Bu cinayətin subyektivi 14 yaşına çatmış anlaqlı kişi cinsindən olan şəxsdir.

CM-in 149.2.-ci maddəsində zorlama cinayətinin **tövsifedici əlamətləri** göstərilmişdir. Bunlara aiddir:

-br qrup şəxs qabaqcadan əlbir ola bir qrup şəxs və ya mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədildikdə;

-zərərçəkmiş şəxsin zöhrəvi xəstəliyə yoluxmasına səbəb olduqda;

-təqsirkar üçün aşkar surətdə yetkinlik yaşına çatmayan şəxsə qarşı törədildikdə;

-zərərçəkmiş şəxsi və ya başqa şəxsləri öldürməklə və ya sağlamlığa ağır zərər vurma hədəsi ilə habelə xüsusi amansızlıqla törədildikdə;

-təkrar törədildikdə.

Zorlama cinayətinin **xüsusilə tövsifedici əlamətləri** aşağıdakılardır:

-ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmiş şəxsin ölümünə səbəb olduqda.

-ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmiş şəxsin ümmunaçtışmazlığı virusu ilə yoluxmasına və ya digər ağır nəticələrə səbəb olduqda:

-təqsirkar şəxs üçün aşkar surətdə on dörd yaşına çatmayan şəxs barəsində törədildikdə.

Seksual xarakterli zorakılıq hərəkətləri (CM 150-ci maddəsi). Şəxsiyyətin cinsi toxunulmazlığı və cinsi azadlığı əleyhinə olan cinayətlərin bir növü də seksual xarakter zorakılıq hərəkətləridir. Bu cinayətin anlayışı CM-in 150.1-ci maddəsində verilmişdir. «Zərərçəkmiş şəxsə və ya başqa şəxslərə zor tətbiq etmə hədəsi ilə və ya zərərçəkmiş şəxsin köməksiz vəziyyətindən istifadə etməklə uşaqbazlıq və ya seksual xarakterli digər zorakılıq hərəkətləri etmə». Bu cinayətin obyektivi cinsi toxunulmazlıq və cinsi azadlıqdır.

Obyektiv cəhətdən - uşaqbazlığın və seksual xarakterli digər hərəkətlərin edilməsi ilə xarakterizə olunur.

Uşaqbazlıq kişinin kişi ilə cinsi əlaqəyə girməsi yolu ilə cinsi ehtirasın zorakılıqla təmin edilməsində ifadə olunur.

Seksual xarakterli digər hərəkətlər- partnyorların cinsi əlamətindən asılı olmayaraq cinsi fəallığın bütün zorakı erotik formalarını (uşaqlıqdan başqa) əhatə edir. Seksual xarakterli hərəkətləri üsulundan asılı olmayaraq iki qrupa bölmək olar:

1) cinsi əlaqə şəkilində törədilən; 2) cinsi əlaqə əlaməti olmadan bədənə təsir etmək yolu ilə törədilən.

Birinci qrup hərəkətlərə aid edilə bilər:

- a) pozğun formada törədilən zorlama (per os; per anus və s)
- b) birbaşa koitus, yəni cinsiyyət orqanını uşaqlıq yoluna daxil etmədən şüurlu surətdə cinsi akt törədilməsi.

İkinci qrup cinayətlərə aiddir:

a) kişinin qadınla cinsi ehtirasını sadist üsullarla həyata keçirmək yolu ilə təmin etməsi, uşaqlıq yolunun divarlarını, uşaqlıq və digər daxili orqanları zədələyən əlin, başqa predmetlərin (taxta parçası, butulka) uşaqlıq yoluna daxil edilməsi buna aid ola bilər.

b) cinsi ehtirası əzab verməklə, qamçılamaqla, siqareti basmaqla, dişləməklə təmin etmə.

Nekrofilia, yəni kişinin meyitlə cinsi əlaqəsi CM-in 149-cu və 160-cı maddələri ilə təsvif oluna bilməz. Öz-özlüyündə nekrofilia CM-in 245-ci maddəsi üzrə «Qəbir üzərində təhqiredici hərəkət» məsuliyyətə səbəb olur. Bu cinayət formal tərkibli cinayətdir.

Subyektiv cəhətdən seksual xarakterli zorakılıq hərəkətləri bir başa qəsdlə törədilir. Təqsirkar törətdiyi hərəkətlərin ictimai təhlükəliliyini dərk edir və bunları arzu edir.

Cinayətin motivi cinsi ehtirası təmin etməkdir.

Subyektiv ümumidir, cinayət törədilənədək 14 yaşına çatmış şəxsdir. CM-in 150.2 və 150.3-cü maddəsinin analogi hissələri ilə müqayisəsi göstərir ki, onların təsvifedici əlamətləri tam üst-üstə düşür.

Seksual xarakterli hərəkətlərə məcbur etmə (CM 151-ci maddəsi). Bu cinayətin bilavasitə obyekt cinsi toxunulmazlıq və cinsi azadlıqdır. Bununla yanaşı fakültativ obyektləri də ayırmaq olar. Həmin obyektlər bütün hallarda deyil, cinayət qanunu ilə qorunan digər ictimai münasibətlərə zərər yetirmək təhlükəsi yaradan üsullarla edildikdə təhlükəyə məruz qalır. CM-in 151-ci maddəsində seksual xarakterli hərəkətlərə məcburetməyə aşağıdakı kimi anlayış verilir: «Əmlakın məhv

edilməsi, zədələnməsi və ya götürülməsi hədəsi ilə yaxud zərərçəkmiş şəxsin maddi və sair asılılığından istifadə etməklə onu cinsi əlaqəyə girməyə, uşaqbazlığa və ya seksual xarakterli hərəkətlərə məcburetmə». CM-in 151-ci maddəsi üzrə zərərçəkmiş həm yetkinlik yaşına çatan, həm də 18 yaşına çatmayan qadın və kişi cinsindən olan şəxslər ola bilər. Cinayətin obyektiv cəhəti şəxsi seksual xarakterli hərəkətlərə məcbur etmədə ifadə olunur.

Məcburetmə—zərərçəkmişin öz iradəsi əleyhinə təqsirkarla seksual əlaqəyə girməyə məcbur edilməsi üçün ona psixi təsir göstərmə deməkdir. Məcburetmə hər hansı formada ola bilər: yazılı, şifahi, rəhbər vasitələrindən istifadə etməklə. Bu zərərçəkmişə üçüncü şəxslər vasitəsilə də ünvanlana bilər.

Seksual əlaqəyə girmək heteposeksual, homoseksual əlaqəyə, yaxud CM-in 150-ci maddəsində sadalanan digər seksual hərəkətlər üçün əlaqəyə girməni nəzərdə tutur.

Məcburetmə təqsirkarın həm aktiv hərəkətlərində (tələb, xatırlatma, hədə-qorxu, dilə tutma), həm də passiv davranışında ifadə oluna bilər.

Məcburetmə zərərçəkmişə elə şəraitdə qoymada təzahür edə bilər ki, bu zaman o, özünün qanuni mənafeələrinə dəyən zərərin qarşısını almaq üçün seksual əlaqəyə girməyə məcbur ola bilər. Bu, xüsusən maddi və s. asılılıqdan istifadə etməklə məcburetmə hallarına aiddir. Məsələn, aspirant qadının müdafiəyə hazır olan dissertasiyasının elmi rəhbəri (seksual əlaqəyə vadar edərək) işi uzun müddət müdafiəyə təqdim etmir və nəticədə mövzu üzrə toplanmış materiallar köhnəlir (yaxud yenidən işlənməsi üzündən qiymətdən düşür), yaxud dayı özəl pullu məktəbdə təhsil alan öz bacısı təhsil haqqının ödənilməsini onu seksual münasibətə girməyə vadar etmək məqsədilə dayandırır. Əmlakın məhv edilməsi, zədələnməsi və ya götürülməsi ilə hədələmə psixi təsiri nəzərdə tutur. Hədələmə bütün əmlaka və ya onun bir hissəsinə aid ola bilər. Əmlakın itirilməsi zərərçəkmişin maddi maraqlarına əhəmiyyətli şəkildə toxunulmalıdır ki, onu seksual əlaqəyə girmək kimi arzuolunmaz məsələnin həlli zamanı ciddi surətdə həmin istiqamətə meyilləndiirsən. Adı çəkilən hədələrdən hər hansı birinin tətbiq edilməsi mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlər haqqında maddələri üzrə və CM-in 151-ci maddəsi ilə məcmu qaydasında

tövsil edilməlidir. Maddi asılılıq o halda mövcud olur ki, zərərə və ya könüllü həyata keçirilən öhdəlik üzrə datasiyalar alsın. Əksər hallarda maddi asılılıq üzrə öhdəlik ögey ata və ana ilə yaşayan yetkinlik yaşına çatmayanlar arasında olur. Məhz bu kateqoriya şəxslər çox vaxt cinsi cinayətlərdə zərərçəkmiş qismində çıxış edir.

Sair asılılıq-araşdırılan anlayışlar altına düşməyən bütün növləri nəzərdə tutur: hakimiyyət səlahiyyətlərinə malik olan şəxslərdən iş və ya xidmət üzrə asılılıq və s.

Cinayət maddədə adı çəkilən istənilən üsullardan biri ilə məcburetmiş hərəkətlərinin etdiyi andan başa çatmış sayılır.

Cinayətin **subyektiv cəhəti** birbaşa qəsdədir. Motiv cinsi ehtirası təmin etməkdir.

Subyektiv ümumidir, 16 yaşına çatmış anlaşıqlı şəxsdir.

Əxlaqsız hərəkətlər (CM 153-ci maddə). Təqsirkar üçün aşkar surətdə on dörd yaşına çatmayan şəxsə qarşı zor tətbiq etmədən əxlaqsız hərəkətlər törətmə. Bu cinayətin **obyektiv** yeniyetmələrin normal cinsi inkişafıdır.

Bu cinayətin **obyektiv cəhəti** təqsirkarın şəhvət hissini təmin etməyə və zərərçəkmişdə cinsi ehtiras hissi oyatmağa istiqamətlənən seksual xarakter daşıyan hərəkətlər etməkdə ifadə olunur. Belə hərəkətlər zor tətbiq etmədən on altı yaş tamamilə olmayan zərərçəkmişlə təbii cinsi əlaqəni nəzərdə tutmur. Qeyd edilən hərəkətlər baş verdikdə məsuliyyət CM-in 151-ci maddəsi ilə həll edilir. Məhkəmə təcrübəsində əxlaqsız hərəkətlərə cinsiyyət orqanı göstərmək, cinsiyyət orqanını zərərçəkmişin cinsiyyət orqanına toxundurmaq, zərərçəkmişin gözü önündə onanizmlə məşğul olmaq, pornoqrafik predmetləri nümayiş etdirmək, zərərçəkmişin gözü önündə başqası ilə cinsi əlaqədə olmaq kimi hallar aid edilir. Təqsirkar barmağı ilə zərərçəkmişin bəkarətini pozarsa, belə hərəkət əxlaqsız hərəkətlər anlayışı ilə əhatə olunur və əməlin əlavə, sağlamlıq əleyhinə edilən cinayət kimi tövsifi tələb olunmur.

14 yaşına çatmayan barəsində əxlaqsız hərəkətlər etməyə başlanan andan cinayət başa çatmış sayılır. Əxlaqsız hərəkətlər «zorlama»dan, «seksual xarakterli

hərəkətlərə məcburetmə»dən öncə baş versə, əxlaqsız hərəkətlər belə tərkiblər tərəfindən və udur əlavə məsuliyyətə ehtiyac qalmır.

Subyektiv cəhətdən birbaşa qəsdlə törədilir.

Subyekti 16 yaşına çatmış anlaqlı kişi və qadın ola bilər

NƏTİCƏ

Beləliklə şəxsiyyət əleyhinə edilən cinayətlər dedikdə şəxsin həyat və ya sağlamlığının təhlükəsizliyinə, hüquq və azadlıqlarına, şərəf və ləyaqətinə, cinsi fəaliyyət azadlığına və cinsi toxunulmazlığına qəsd edən qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan törədilən və cinayət qanununda nəzərdə tutulan ictimai-təhlükəli əməllər başa düşülür.

«Adam öldürmə başqasını qanunsuz olaraq, qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan həyatdan məhrum etmədə ifadə olunan ictimai təhlükəli əməldir».Lakin qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyində başqa şəxsi qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan həyatdan məhrum etmə ilə bağlı olan bir sıra başqa cinayətləri törətməyə görə də məsuliyyət müəyyən edildiyini nəzərə alsaq, onda yuxarıda adam öldürməyə verdiyimiz anlayışını natamam olduğu bir daha aydın olar. Deyilənləri nəzərə almaqla adam öldürməyə aşağıdakı məzmununda tərif vermək olar: Adam öldürmə başqasını qanunsuz olaraq qəsdən, yaxud da ehtiyatsızlıqdan həyatdan məhrum etmədə ifadə olunan və qətlə yetirməyə görə məsuliyyət yaradan ictimai təhlükəli əməldir.

Qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma, yəni insan həyatı üçün təhlükəli olan və ya görmə, eşitmə, nitq qabiliyyətinin və ya hər hansı bir orqanın

funksiyasının itirilməsinə, psixi pozuntuya və ya sağlamlığın başqa cür pozulmasına, əmək qabiliyyətinin üçdə bir hissəsindən az olmamaqla uzun müddətə itirilməsi və ya təqsirkar üçün aşkar surətdə zərərçəkmiş şəxsin peşəkar əmək qabiliyyətinin tam itirilməsi ilə əlaqədar olan və ya hamiləliyin pozulmasına, şəxsin narkomanlıqla və ya toksikomanlıqla xəstələnməsinə səbəb olan yaxud sifətin silinməz cybəcərləşdirilməsində ifadə olunan zərər vurmudur.

Adam oğurluğu şəxsi daimi və ya müvəqqəti yaşadığı yerdən onun iradəsinə zidd və ya iradəsindən kənar, qanunsuz olaraq başqa yerə aparıb azadlığının məhdudlaşdırılmasıdır.

Şəxsn kütləvi çıxışlardan və ya nümayiş etdirilən əsəblərdə yaxud da kütləvi informasiya vasitələrində şərəf və ya ləyaqətinin nəlayiq formada alçaltma təhqir hesab olunur.

Zorlama - zərərçəkmiş şəxsə və ya başqa şəxslərə qarşı zor tətbiq etməklə və ya belə zor tətbiq etmə hədəsi ilə və ya zərərçəkmiş şəxsin köməksiz vəziyyətindən istifadə etməklə onunla cinsi əlaqədə olmada ifadə olunur.

Seksual xarakterli zorakılıq hərəkətləri - zərərçəkmiş şəxsə və ya başqa şəxslərə zor tətbiq etmə hədəsi ilə və ya zərərçəkmiş şəxsin köməksiz vəziyyətindən istifadə etməklə uşaqbazlıq və ya seksual xarakterli digər zorakılıq hərəkətləri etmədə ifadə olunur

Sual 6. İnsan və vətəndaşın konstitusiya hüquq və azadlıqları əleyhinə olan cinayətlərin anlayışı və növləri

«Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında» Konstitusiya aktında aşağıdakı prinsiplər bəyan edilmişdir:

- Konstitusiya çərçivəsində demokratik quruluşa təminat vermək;
- Vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsinə nail olmaq;
- Xalqın iradəsinin bərqərar edilməsinə nail olmaq;
- Xalqın iradəsinin ifadəsi kimi qanunların aliliyini təmin edən hüquqi, dünəyvi dövlət qurmaq;
- ədalətli iqtisadi və sosial qaydalara uyğun olaraq hamının layiqli həyat səviyyəsini təmin etmək;
- Ümumbəşəri dəyərlərə sadıq olaraq bütün dünya xalqları ilə dostluq, sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşamaq və bu məqsədlə qarşılıqlı fəaliyyət göstərmək.

Bütün bu sadalanan müddəalar açıq və konkret şəkildə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit olunmuşdur.

Konstitusiyanın 2-ci bölməsində əsas hüquqlar, azadlıqlar və vəzifələr bilavasitə təsbit olunmuşdur. Bununla da konstitusiya hüquq və azadlıqlar şəxsiyyətin bir demokratik hüquqi dövlət kimi Azərbaycan Respublikasında hüquqi vəziyyətini müəyyən edir. təsbit olunmuş bu hüquq və azadlıqları məzmununa əsasən a) siyasi; b) şəxsi; v) sosial; q) iqtisadi; d) mədəni; e) ekoloji hüquq və azadlıqlar kimi təsnifləşdirə bilərik.

Qeyd etmək lazımdır ki, demokratik, hüquqi dövlətin səviyyəsi təkcə bu hüquq və azadlıqların elan edilməsi ilə ölçülür. Bu səviyyə bəyan edilmiş bu hüquq

və azadlıqların nə dərəcədə realizə olunması (və ya oluna bilməsi imkanının olması) ilə ölçülür. Bütün bunlar isə müxtəlif hüquqi vasitələrdən istifadə edilməklə təmin olunur.

İnsan və vətəndaşın hüquq və azadlıqlarına təminat sistemi içrəisində cinayət-hüquqi mühafizə tədbirləri əsas yer tutur. Belə ki, CM-in 2-ci maddəsində qanunvericliki insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının qorunması başlıca vəzifə kimi qeyd edir.

İnsan və azadlıqlarının mühafizəsinin səmərəliliyi ilə təkə bu normaların qanunda göstərilməsindən deyil, bu cinayət hüquq normalarının praktikada dəqiq və tam şəkildə tətbiq olunmasından asılıdır.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 21-ci fəslində (mad: 159-169) insan və vətəndaşın konstitusiya hüquq və azadlıqları əldəyinə olan cinayətlər üçün məsuliyyət nəzərdə tutulmuşdur.

İnsan və vətəndaşın konstitusiya hüquq və azadlıqlarının cinayət hüquqi mühafizəsinin iki aspekti vardır:

1) Dövlətin insanın şəxsi həyatına müdaxilə etməsinin əsaslarının və həddinin dəqiq müəyyən edilməsi ilə cəmiyyətin maraqlarını əhəmiyyətli dərəcədə pozan əməllərin kriminal əməl hesab edilməsi.

2) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə təminat verilmiş hüquq və azadlıqlara qəsd edilməsinə görə cinayət məsuliyyətinin müəyyən edilməsi.

Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqları ümumi qəbul olunmuş prinsiplər və beynəlxalq hüquq normalarına və o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına müvafiq müvafiq şəkildə tanınır və təminat verilir. belə hüquq və azadlıqlar və onların pozulması isə müxtəlif və çoxşaxəli olduğundan isə qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsinin 21-ci fəslə qəsd obyektə və bu qəsdin növləri baxımından onların hamısını əhatə edə bilməz.

İnsan və vətəndaşın hüquq və azadlıqlarının mühafizəsi təkə bu fəslin deyil bütövlükdə CM-in vəzifəsidir. Məsələn, insanın həyat və sağlamlığının mühafizəsi CM-in 18-ci fəslində, cinsi toxunulmazlığı və cinsi azadlığı 20-ci fəsildə, iqtisadi sahədəki hüquqları 21-ci fəsildə (mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlər və 22-ci fəsildə

(iqtisadi fəaliyyət sahəsində olan cinayətlər), ekoloji hüquq və maraqların 28-ci fəsilə və s. nəzərdə tutulmuşdur.

İnsan və vətəndaşın hüquq və azadlıqlarını mühafizə edən normaların CM-in yerləşməsi isə tam hüquq texnikası ilə həm də qəsdin xarakterindən və mahiyyətindən asılıdır.

Beləliklə, bütün bunları nəzərə almaqla insan və vətəndaşın Konstitusiyaya hüquq və azadlıqları əleyhinə olan cinayətlərə aşağıdakı kimi anlayış vermək olar:

İnsan və vətəndaşın konstitusiyaya hüquq və azadlıqları əleyhinə olan cinayətlər dedikdə-insanın Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit olunmuş siyasi, sosial-iqtisadi, şəxsi hüquq və azadlıqlarına qəsdən yaxud ehtiyatsızlıqdan zərər vuran ictimai təhlükəli əməllər başa düşülməlidir.

Anlayışdan görüldüyü kimi bilavasitə obyektindən asılı olaraq bu cinayətləri. 3 qrupa bölmək olar:

1) Siyasi hüquq və azadlıqlar əleyhinə olan cinayətlər

(CM: 154;159;160;161;163).

2) Sosial–iqtisadi hüquq və azadlıqlar əleyhinə olan cinayətlər

(CM: 155; 157;167;168;169)

3) Şəxsi hüquq və azadlıqlar əleyhinə olan cinayətlər

(CM: 155;156;157;167;169).

Bu fəsilə daxil olan cinayətlərin xüsusi obyektini insan və vətəndaşın konstitusion hüquq və azadlıqlarını təmin edən ictimai münasibətlərdir.

1) CM-in 154; 161 və 163-cü maddələrində verilmiş cinayətlərin bilavasitə obyektini-insan və vətəndaşın siyasi hüquq və azadlıqlarını təmin edən ictimai münasibətlərdir.

2) CM-in 162 və 164; 166-ci maddələrində verilmiş cinayətlərin bilavasitə obyektini insan və vətəndaşın sosial-iqtisadi hüquq və azadlıqlarını təmin edən ictimai münasibətlərdir.

3) CM-in 155-157 və 167-169-cu maddələrində verilmiş cinayətlərin bilavasitə obyektini insan və vətəndaşın şəxsi hüquq və azadlıqlarının təmin edən ictimai münasibətlərdir.

Bu vəsilə daxil olan cinayət tərkibinin bəziləri üçün predmet zəruri əlamət kimi (CM:161) kimi çıxış edir.

Obyektiv cəhətdən-bu fəsilə daxil olan cinayətlərin əksəriyyəti fəal hərəkətlərlə törədilir. məsələn CM-in 156,157,158-ci və s. maddələrində göstərilmiş hərəkətlə cinayətlər.

CM-in 154,156,160,161,162-ci və s. maddələrində göstərilmiş cinayətlər isə həm hərəkətlə, həm də təşərəksizliklə törədilir.

CM-in 154,162,65,166 və 169-cu maddələrində göstərilmiş cinayət tərkibləri qanunvericilik quruluşu görə maddi tərkibli cinayətlərdir.

Subyektiv cəhətdən-yalnız CM-in 162-ci maddəsində göstərilmiş «Əmək mühafizəsi qaydalarını pozan» cinayət təqsirli ehtiyatsızlıq formasında törədilir. Yuxarıda göstərdiyimiz maddi tərkibli cinayətlər həm birbaşa qəsdlə, həm də dolay qəsdlə törədilə bilər. Normal tərkibli cinayətlər isə yalnız birbaşa qəsdlə törədilir.

Subyektiv-16 yaşına çatmış fiziki, anlaqlı şəxslərdir. CM-in 161-ci (komissiya üzvü). 162-ci (texniki təhlükəsizlik və ya əmək mühafizəsinin başqa qaydalarına riayət edilməsi, vəzifəsi həvalə edilmiş şəxs) və 164-cü (vəzifəli şəxs və ya onun funksiyasını yerinə yetirən şəxs) maddələrində göstərilmiş cinayətlərin subyektiv xüsusiyyəti.

**Sual 7. Siyasi hüquq və azadlıqları əleyhinə olan cinayətlər
Bərabərlik hüququnu pozma (CM 154)**

154.1. İrqindən, mülkiyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubundan asılı olaraq şəxsin hüquq və qanuni mənafelərinə zərər vurmaqla şəxsin bərabərlik hüququnu pozma.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsində təsbit olunmuşdur ki, «Dövlət irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, illi, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır.

Göründüyü kimi hər bir bərabərlik hüququna Konstitusiya ilə təminat verilmişdir.

Deməli, bu cinayətin **bilavasitə obyekt**- insan və vətəndaşın bərabərlik hüququnun pozulmadığını təmin edən ictimai münasibətlərdir.

Bərabərlik hüququnun pozulması üsulundan asılı olaraq əlavə (fakultativ) bilavasitə obyekt də ola bilər. Məsələn, əgər bərabərlik hüququnun keçirilmişdirsə, onda zorun xarakterindən asılı olaraq fakultativ bilavasitə obyekt insanın səhəti və ya azadlığı ola bilər.

Bu cinayət vəzifəli şəxsin öz qulluq mövqeyindən istifadə etməklə törədildikdə əlavə (fakultativ) bilavasitə obyekt mülkiyyət forması ilə asılı olmaıyaraq təqsirin işlədiyi idarə, müəssisə və ya təşkilatın normal fəaliyyətidir.

Bəzi hallarda bu cinayətin predmeti də ola bilər (əmlak, sənəd, arayış və s) Məsələn, jurnalistin hazırladığı materialın nəşr olunmaq üçün qəbul edilmir. O, əsasla ki, o qeyri millətin nümayəndəsidir.

Zərərçəkmiş qismində – AR vətəndaşları, vətəndaşlığı olmayan şəxslər və əcnəbilər çıxış edə bilərlər.

Obyektiv cəhətdən – irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən. əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olaraq şəxsin hüquq və qanuni mənafelərini pozmağa yönəlmiş fəal hərəkətlərdə və ya hərəkətsizlikdə ifadə olunur.

Fikrimizcə 154-cü maddənin dispozisiyasından bilavasitə nəzərdə tutulmasada, Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin mahiyyətindən irəli gələrək demək olar ki, regionçuluq, yerliçilik, qohumbazlıq və bu kimi neqativ hallara görə şəxsin hüquqlarının pozulması da «Bərabərlik hüququnu pozma» cinayətinin tərkibini yaradır. Məsələn, bu prinsiplərə əsaslanmaqla kimisə işə götürməmək, kiminsə təhsil hüququnu məhdudlaşdırmaq və s.

Bərabərlik hüququnu pozma-yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi həm fəal hərəkətlərlə (məsələn, milli və ya dini mənsubiyyətinə görə şəxsin tutduğu ştatı ixtisara salmaq, qadın olduğuna görə onunla bağlanmış əmək müqaviləsini ləğv etmək və s.) həm də hərəkətsiz halda sadaladığımız amillərə görə işə götürməmə, hər hansı bir sənədi icra etməmə və s.)

Belə ki, bərabərlik hüququnu pozma zərərçəkmiş şəxsin hüquq və qanuni mənafelərinə zərər vurmaqla törədildikdə başa çatmış cinayətin tərkibi mövcud olacaq.

Qeyd olunan cinayətin subyektiv cəhətdən birbaşa qəsdlə törədilir. təqsirkar zərərçəkmiş Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası ilə təsbit olunmuş bərabərlik hüququnu pozduğunu dərk edir, həmin şəxsin hüquq və qanuni mənafelərinə zərər vurulacağına qabaqcadan görür və bunu arzu edir.

Cinayətin normativləri müxtəlif ola bilər: mülkiyyətçilik, sovvimizm başqa dinlərə nifrət və s.

CM-in 154.1-ci maddəsi üzrə cinayətin subyektiv ümumidir, yəni cinayəti törətdikdən 16 yaşına çatmış istənilən anlaqlı, fiziki şəxs, CM-in 154.2-ci maddəsi eyni əməl vəzifəli şəxs tərəfindən öz qulluq mövqeyindən istifadə edilməklə törədildikdə məsuliyyət nəzərdə tutur. Vəzifəli şəxsi və ya başqa qeyri-təşkilatların səlahiyyətli şəxsi çıxış edə bilər.

Seçki hüquqlarının həyata keçirilməsinə mane olma

(CM,195-cu maddə).

CM-in 159.1. Vətəndaşın seçki hüquqlarının həyata keçirilməsinə habelə ümumxalq səsverməsində (referendumda) iştirak etməsinə mane olma.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 56-cı maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət orqanlarına seçmək və seçilmək, habelə referendumda iştirak etmək hüququ vardır.

Belə ki, bu cinayətin obyektı vətəndaşın seçmək və seçilmək hüququnun həyata keçirilməsi ilə əlaqədar yaranan ictimai münasibətlərdir. Cinayətin nəticəsində zərərçəkmiş şəxs qismində Azərbaycan Respublikasının 18 yaşına çatmış hüququna malik olan vətəndaşları çıxış edirlər. Qeyd olunan cinayətin dispotisiyası blannet olduğundan və cinayətin törədilmə mexanizmi qüvvədə olan müxtəlif qanunvericilik aktlarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin seçkiləri haqqında, Referendum haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunlarının və s. normativ hüquqi aktlarının müddələrinin təhlil edilməsi yolu ilə müəyyənləşdirilə bilər.

Obyektiv cəhətdən-bu cinayət 2 müxtəlif hərəkətlə törədilir: a)Vətəndaşın ona məxsus olan seçki hüquqlarını həyata keçirilməsinə mane olma; b) vətəndaşın Ümumxalq səsverməsində (referendumda) iştirak etmək hüququnun həyata keçirilməsinə mane olma

Mane olma həm referendumda iştirak etmək arzusunda olan vətəndaşlara və seçicilərə, həm də referendumu keçirən seçki komissiyalarının qanuni fəaliyyətinə yönələn müxtəlif əngəllərin yaradılmasında ifadə olunur.

CM-in 159.1-ci maddənin dispozisiyasında göstərilən əməlin edildiyi andan cinayət başa çatmış hesab olunur.

CM-in 159.2-ci maddəsi üç tövsifedici əlaməti nəzərdə tutur: a) ələ alma, aldatma zor tətbiq etməklə və ya zor tətbiq etmə hədəsi ilə mane olma: b) Vəzifəli şəxs tərəfindən öz qulluqmövqeyindən istifadə etməklə törədildikdə: v) qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs və ya mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədildikdə .

Ələ alma seçicinin və ya referendumun iştirakçısının təqsirkara sərf edən namizədin və ya cavabın lehinə öz iradəsini ifadə etməsi üçün ona pul və ya maddi mükafat verilməsi deməkdir.

Aldatma dedikdə, zərərçəkmiş şəxsi səsvermənin, seçkinin verilməsi üzrə tədbirlərin vaxtı və yeri barədə, bülletenin doldurulması qaydaları və seçki hüququnun realizə edilməsi üçün vacib olan hallar barəsində yanlış istiqamətləndirən hər hansı bir hərəkətin və ya hərəkətsizliyi başa düşülür.

Zor tətbiq etmə və ya zor tətbiq etməklə hədələmə dedikdə, öz iradəsini azad ifadə etməsinə seçki komissiyalarının normal fəaliyyətinə mane olmaq məqsədilə seçiciyə göstərilən fiziki və ya psixi təsir başa düşülür.

Subyektiv–cinayət birbaşa qəsdlə xarakterizə olunur. Təqsirkar referendumun və ya seçkilərin azad keçirilməsinə, yaxud seçkilərin azad keçirilməsinə, yaxud seçki komissiyalarının normal fəaliyyətinə mane olduğunu dərk edir və belə hərəkət etməsi arzu edir.

Bu cinayətin subyekti 16 yaşına çatmış anlaqlı fiziki şəxs. CM-in 159.2.3-cü maddəsi üzrə vəzifəli şəxs ola bilər. Cinayətin subyekti kimi vəzifəli şəxslərə seçkilərin təşkili və keçirilməsi ilə bilavasitə əlaqədar olan vəzifəli şəxslər və ya əlaqədar oolan vəzifəli şəxslər və ya əlaqədar olmayan digər vəzifəli şəxslər aiddir.

Seçki komissiyalarının qanuni fəaliyyətinə mane olma

(CM-in 160).

CM-in 160.1. Seçki komissiyalarının qanuni fəaliyyətinə mane olma.

Bu cinayətin obyektivi seçki komissiyalarının normal fəaliyyətini təmin edən ictimai münasibətlərdir. Qeyd olunan cinayətin ictimai təhlükəliliyi ilk növbədə onunla müəyyən olunur ki, seçki komissiyalarının qanuni fəaliyyətinə mane olma eyni zamanda vətəndaşların seçki hüquqlarının tam və real həyata keçirilməsi üçün də təhlücəhətdən kə yaradır.

Bu cinayət obyektiv seçki komissiyalarının qanuni fəaliyyətinə mane olmada ifadə olunur. Mane olma dedikdə, seçki komissiyasının qanuni fəaliyyətini

pozmağa və ya onu təqsirkar şəxsin istədiyi kimi həyata keçirməyə yönəlmiş əməllərin törədilməsi başa düşülür. belə əməllərə seçki komissiyasının fəaliyyətində iştirak etmək imkanından məhrum etmə, seçki komissiyasının bina və zəruri maddi-texniki vasitələrlə qəsdən təmin edilməməsi, səsvermə prosesində və səsənin hesablanmasında seçki komissiyasının işinə mane olma və s. aiddir.

Qeyd olunan cinayətdə seçki komissiyalarına dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarına seçkilərin keçirilməsi üzrə mərkəzi idarə və məntiqə seçki komissiyaları aiddir.

Subyektiv cəhətdən-bu cinayət birbaşa qəsdlə edilmişdir. təqsirkar öz hərəkətləri ilə seçki komissiyalarının qanuni fəaliyyətinə mane olduğunu dərk edir və bunu törətmiş arzu edir.

Bu cinayətin subyekti-16 yaşına çatmış anlaqlı fiziki şəxsdir. CM-in 160.2.3.-cü maddəsi üzrə cinayətin subyekti kimi vəzifəli şəxslərə seçkilərin təşkili və keçirilməsi ilə bilavasitə əlaqədar olmayan digər vəzifəli şəxslər aiddir.

Seçki və ya ümumxalq səsverməsi (referendum) sənədlərini saxtalaşdırma, bilə-bilə səsəni düzgün hesablamama. yaxud səsvermənin gizliliyini pozma (CM.161-ci maddə)

CM-in 161.1. Seçki və ya ümumxalq səsverməsi (referendum) komissiyasının üzvü tərəfindən seçki və ya ümumxalq səsverməsi (referendum) sənədlərinin saxtalaşdırılması, bilə-bilə səsənin düzgün hesablanması və ya səsvermənin nəticələrinin düzgün müəyyənəndirilməsi və ya səsvermənin gizliliyinin pozulması.

Təhlil edilən cinayət CM-in 159 və 160-cı maddələrin davamı kimi də qəbul edilə bilər. Həmin maddənin dispotisiyasında sadalanan hərəkətlərin ictimai təhlükəliliyini onda ifadə olunur ki, dövlət hakimiyyətinin və yerli özünüidarənin formalaşdırılması və fəaliyyətinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit olunmuş demokratik prinsipləri həyata keçirilməmiş qalır.

Bu cinayətin obyektivi- seçkili dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarının formalaşmasının qanunla müəyyən edilmiş qaydası və vətəndaşların seçki hüququdur.

Cinayətin predmeti seçki və referendum sənədləridir. belə sənədlərə səsvermə bülletenləri seçki komissiyasının protokolları, imza vərəqələri, seçici siyahıları və s. aid etmək olar.

Şərh edilən cinayətin **obyektiv cəhəti** hüquqi cəhətdəneyni olan bir sıra alternativ hərəkətlərdən ibarətdir. bu cinayət formal tərkiblidir. Cinayət dispotiziyada sadalanan aşağıdakı hər hansı bir hərəkətin edildiyi andan çatmış sayılır: a) seçki və ya ümumxalq səsverməsi (referendum) sənədlərini saxtalaşdırma; b) bilə-bilə səsələri düzgün hesablamama, yaxud seçkilərin, habelə referendumun nəticələrini bilə-bitlə düzgün müəyyən etməmə: və səsvermənin gizliliyini pozma.

Sənədlərin saxtalaşdırılması dedikdə, seçki və ya ümumxalq səsverməsi sənədlərinə vətəndaşların seçki pozan və onların iradə ifadəsini səsvermənin nəticələrini təhrif edən yalan məlumatların şüurlu surətdə daxil edilməsi və ya həqiqi sənədin saxta sənədlə əvəz olunması başa düşülür.

Bilə-bilə şəxsləri düzgün hesablamama dedikdə leyhinə və ya əleyhinə verilən səsələrin sayının artmasına, yaxud azalmasına aparıb çıxaran səsvermənin nəticələrini qəsdən təhrif etmədə başa düşülür.

Səsvermənin gizliliyinin pozulması dedikdə, seçkilərin və ya səsvermələrin iradəsinin ifadəsinə nəzarət etmək imkan verən hər hansı bir hərəkətin (hərəkətsizliyin) ydilməsi başa düşülür. Belə hərəkətlərə səsvermə binasında səsvermə kabinetinin qurulmaması, yaxud onun içərisində olan seçimi görmək imkan verən tərtibdə qurulması, səsvermə kabinetində seçiminin iradəsinin ifadəsini vizual olaraq müşahidə etməyə imkan verən xüsusi aparatların quraşdırılması və s. aiddir.

Qeyd olunan cinayət **subyektiv cəhətdən**–birbaşa qəsdlə törədilir. Cinayətin motivini daha çox namizədlərin rəqabəti, yaxud korrupsiy, həmin ərazidən namizəd olan şəxsdən. icra orqanlarından və ya nüfuzlu şəxslərdən tapşırıq alınması və s. təşkil edir.

CM-in 161.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətin **subyektiv** xüsusiyyəti. Seçki və ya referendumun keçirilməsi üzrə komissiyaların üzvləri. bu qəbildən olan

cinayətlər komissiyası üzvlərinin hamısının və ya əksəriyyətinin birgə icraçılığı kimi tövsif olunur.

CM-in 161.2-ci maddəsində seçki sənədlərinin başqa şəxslər tərəfindən saxtalaşdırılmasına görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulmuşdur. başqa şəxslər anlayışına seçki (referendum) komissiyasının üzvü olmayan 16 yaşına çatmış istənilən anlaqlı fiziki şəxs aiddir. *Jurnalistlərin qanuni peşə fəaliyyətinə mane olma (CM-in 163)*

163.1. Jurnalistlərin qanuni peşə fəaliyyətinə mane olma, yəni zor tətbiq etməklə və ya belə zor tətbiq etmə hədəsi ilə anlaqlı məlumat yaymaqdan imtinaya vadar etmə.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 50-ci maddəsində qeyd edilmişdir ki, hər kəsin istədiyi məlumatı qanuni yolla axtarmaq, əldə etmək, hazırlamaq və ya yaymaq azadlığı vardır. Həmin maddədə eləcə də kütləvi informasiyanın azadlığına təminə verilir. bu hüquq jurnalistlər və kütləvi informasiya vasitələrinin digər yaradıcı əməkdaşları üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Onların peşə fəaliyyəti həm də «kütləvi informasiya vasitələri haqqında» qanunla tənzim olunur.

Təhlil edilən cinayətin **obyekti** AR Konstitusiyasının 50-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş məlumat azadlığıdır.

Bu cinayətdə zərərçəkmiş şəxs qismində jurnalistlər çıxış edir. Jurnalist dedikdə, qeydə alınmış kütləvi informasiya vasitəsinin redaksiyası ilə məşğul olan onunla əmək və ya digər müqavilə münasibətlərinə görə bağlı olan, yaxud onun tapşırığı üzrə bu cür fəaliyyətə məşğul olan şəxs başa düşülür.

Obyektiv cəhətdən bu cinayət jurnalistlərin qanuni peşə fəaliyyətinə mane olmada ifadə olunur.

Jurnalistlərin peşə fəaliyyətinə mane olma yalnız o halda CM-in 163-cü maddəsinin tərkibini yaradır ki, onun jurnalistik fəaliyyəti qanunvericinin yol verdiyi çərçivədə həyata keçirilmiş olsun. Jurnalistlərin peşə hüquqi aktların müddəaları rəhbər tutulmaqla müəyyən edilə bilər.

«Məlumat azadlığı haqqında» qanunun 1-ci maddəsinə görə məlumat dedikdə, təqdimat fəormasından asılı olmayaraq təbiətdə cinayətdə və dövlətdə baş vermiş hadisələr, proseslər, faktlar və şəxslər haqqında xəbərlər başa düşülür.

Vadar etmə jurnalistlərin psixikasına təsir etmək vəzifədə irəli çəkmək vədi vermək, şantaj irələlilməyi ləngitməklə hədələmə yolu ilə və s. təsir göstərməklə iyadə olunur. Zor tətbiq etmə dedikdə, jurnalistin sağlamlığına qəsdən yüngül zərər vurma, döymə və sair zorakı hərəkətlərlə fiziki ağrı vermə başa düşülür. bu halda təqsirkarın əməli CM-in 163-cü maddəsi ilə tam əhatə olunduğundan CM-in 128-ci və ya 32-ci maddələri ilə əlavə tövsif tələb olunmur.

Zor tətbiq etmə hədəsi dedikdə, jurnalisti məlumat yaymağa vadar etmə məqsədi ilə ona qarşı psixi təsir göstərmə başa düşülür. Bu cür psixi göstərmə konkret olaraq jurnalistin özünün və ya yaxın qohumlarının sağlamlığına zərər vurmaqla, onları öldürməklə, onun özünün və ya yaxın qohumlarının əmlakını məhv etməklə və ya zədələməklə, hədələməkdə ifadə oluna bilər.

Qeyd olunan cinayət qanunvericilik quruluşuna görə formal iərkiblidir.

Sübyektiv cəhətdən bu cinayət birbaşa qəsdlə törədilir.

Təqsirkar öz hərəkətlər ilə jurnalisti məlumat yaymağa və ya məlumat yaymaqdan imtinaya vadar edildiyini, bununla onun qanuni peşə fəaliyyətinə mane olduğunu dərk edirsə bunu etməyi arzu edir. Motiv və məqsəd bu cinayətin tövsifi üçün zəruri əhəmiyyətə malik deyil.

Cinayətin **subyektü ümumidir**: 16 yaşına çatmış fiziki anlaqlı şəxs.

CM-in 163.2-ci maddəsində göstərilən subyekt isə xüsusidir: vəzifəli şəxs.

Toplantılar keçirmə qaydasını pozma (CM-in 169-cu maddə)

169.1. qanunvericilikdə qadağan olunmuş hallarda toplantılar təşkil etmə, keçirmə və ya belə toplantılarda iştirak etmə vətəndaşların hüquq və qanuni mənəyələrinin əhəmiyyətli pozulmasına səbəb olduqda.

Təhlil edilən cinayətin obyektü Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 49-cu maddəsində təsbit edilmiş sərbəst toplaşmaq azadlığıdır. Konstitusiyanın həmin normasına əsasən, hər kəsin başqaları ilə birlikdə müvafiq dövlət orqanlarını qabaqcadan xəbərdar etməklə dinc. silahsız yığışmaq,

yığıncaqlar, mitinqlər, nümayişlər, küçə yürüşləri keçirmək, piketlər düzəltmək hüquq vardır.

Vətəndaşların yığıncaqlarının, mitinqlərinin və digər aksiyalarının iştirakçılarına zor tətbiq etməklə və ya zor tətbiq etmə hədəsi ilə təsir göstərilməsi hallarında əlavə olaraq zərərçəkmiş şəxsin həyatı, şərəf və ləyaqəti də fakültativ obyekt kimi çıxış edir.

Belə ki, toplantıların keçirilməsi qaydası «sərbəst toplaşmaq azadlığı haqqında» Azərbaycan Respublikası qanunu ilə müəyyən olunmuşdur. Göründüyü kimi bu cinayətin dispotisizması blanket xarakterlidir.

CM-in 169.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət **obyektiv cəhətdən** qanunvericiliklə qadağan olunmuş hallarda toplantılar təşkil etmə, keçirmə və ya belə toplantıda iştirak etmədən, bu əməllər nəticəsində vətəndaşların hüquq və qanuni mənafelərinin pozulmasından və törədilmiş əməllə baş vermiş nəticə arasında səbəbəli əlaqədənibarətdir.

«Sərbəst toplaşmaq azadlığı haqqında» Azərbaycan Respublikası qanununun 1-ci maddəsinə toplantı dedikdə, bir neçə şəxsin xüsusi məqsədlə ictimai yerdə müvəqqəti toplaşması başa düşülür.. Bu cür toplantı yığıncaq, mitinq, küçə yürüşü və piket formasında ola bilər.

Yığıncaq şəxslərin hər hansı bir məsələni birlikdə müzakirə etmək və həmin məsələyə dair qərar qəbul etmək məqsədi ilə toplaşmasıdır.

Mitinq toplanmış şəxslərin ümumi fikirlərini ifadə etmək və ya ümumi çağırışlar etmək, tələblər irəli sürmək üçün keçirilən kütləvi tədbirdir.

Küçə yürüşü müəyyən mövzularda hərəkət edən bir qrup şəxsin ictimai və dövlət həyatı ilə bağlı məsələlərə dair fikirlərinin ifadəsidir.

Nümayiş bir qrup şəxsin və dövlət zəyatı ilə bağlı məsələlərlə dair fikirlərinin ifadəsidir.

Təhlil olunan cinayətlə əlaqədar toplantıların təşkil edilməsinin, keçirilməsinin və ya toplantıda iştirak etmənin və ya toplantıda iştirak etmənin qanunvericiliklə qadağan olunmuş halları «Sərbəst toplaşmaq azadlığı haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununda müəyyən olunmuşdur. həmin qanunu 8-ci

maddəsinə əsasən, ayrı- seçkilyə, ədalətlə və ya zorakılığa çağırışlarla müşayət olunan, milli, irqi və ya dini ədavəti təbliğ edən toplantılar qadağan edilirt və ya qanuni məqafələrinin əhəmiyyətli pozulması dkdikdə. vətəndaşların ayrı-ayrı konstitusiya hüquqlarının zəyata keçirilməsinə müvəqqəti maneələrin yaranması, onların mülkiyyətinə az əhəmiyyətli ziyan vurulması, iş yerlərində əmək rejiminin .müvəqqəti pozulması və s. bu kimi nəticələr başa düşülür.

CM-in 169.1-ci müddətində nəzərdə tutulmuş cinayət **subyektiv cəhətdən** qəsdən törədilir. təqsirkarın qadağan olunmuş hallarda toplantılar təşkil etməyə, keçirməyə və ya belə toplantılarda iştirak etməyə psixi münasibəti birbaşa qəsd, maddənin dispotiziyasında göstərilən nəticəyə psixi münasibəti isə həm birbaşa, həm də dolayı qəsd formasında ola bilər.

Bu cinayətin **subyektivi** 16 yaşına çatmış anlaqlı fiziki şəxslər ola bilər.

CM-in 169.2-ci maddəsində toplantıları keçirmə qaydasını pozmanın tövsifedici tərkibi toplantıların keçirilməsi zamanı toplantıda iştirak edənlər tərəfindən odlu və ya soyuq silah, yaxud partlayıcı maddə və qurğular, eləcə də ətrafdakıların həyat və sağlamlığı üçün təhlükə törədən sair maddə və əşyalar gəzdirmə nəzərdə tutulmuşdur. Bu maddə üzrə cinayət məsuliyyətinin yaranması üçün toplantıların qadağan olunmuş və ya olunmamış olmasının heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Maddənin dispotiziyasında sadalanan əşya və maddələr qanuni toplantılar zamanı gəzdirdikdə də əməl CM-in 169.2-ci maddəsi üzrə tövsif ediləcəkdir.

CM-in 169.2-ci maddəsi üzrə cinayət bu maddənin dispotiziyasında sadalanan əməllərdən hər hansı birinin edildiyi andan başa çatmış hesab olunur.

Bu cinayət subyektiv cəhətdən yalnız birbaşa qəsdlə törədilə bilər. təqsirkar toplantı zaman maddənin dispotiziyasında sadalanan əşya və ya maddələri gəzdirliyini dərk edir və bunu törətməyi arzu edir.

Sual 8. Sosial–iqtisadi hüquq və azadlıqlar əleyhinə olan cinayətlər.

Əmək mühafizəsi qaydalarını pozma (CM 162-cı maddə)

CM-in 162.1. Texniki təhlükəsizlik və ya əmək mühafizəsinin başqa qaydalarına riayət edilməsi vəzifəsi həvalə edilmiş şəxs tərəfindən bu qaydaların

pozulması nəticəsində ehtiyatsızlıqdan insan sağlamlığına ağır və ya az ağır zərər vurularsa.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 35-ci maddəsində əsasən bir Azərbaycan vətəndaşı təhlükəsiz və sağlam şəraitdə işləmək hüququna malikdir.

CM-in 162-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayətin obyektı təhlükəsiz əmək şəraitidir. bununla əlaqədar konkret müəssisənin daimi və ya müvəqqəti fəaliyyəti həmin istehsalatla əlaqədar olan işçiləri, həmçinin digər şəxslər cinayətdən zərərçəkmiş qismində çıxış edə bilər.

Əməyin mühafizəsi qaydaları Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsində, «Texniki təhlükəsizlik haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununda, digər normativ hüquqi aktlarda və texniki–normativ sənədlərdə təsbit olunmuşdur. «Texniki təhlükəsizlik haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 1-ci maddəsinə görə texniki təhlükəsizlik vətəndaşarın və cəmiyyətin vacib həyata maraqlarının təhlükə potensialı obyektlərdə baş verə biləcək qəzalardan müdafiəsinin vəziyyəti başa düşülür.

Şərh edilən cinayət *obyektiv cəhətdən* texniki təhlükəsizlik və ya əmək mühafizəsinin başqa qaydalarının pozulması nəticəsində ehtiyatsızlıqdan insan sağlamlığına ağır və ya az ağır zərər vurulmasında ifadə olunur.

CM-in 162.1-ci maddəsinin dispotisiyası blanket xarakterli olduğu üçün bu maddə ilə cinayət məsuliyyətinin həll edilməsi zamanı əməyin mühafizəsinin məhz hansı qaydalarının pozulması aydınlaşdırılmalıdır.

Texniki təhlükəsizlik və əmək mühafizəsinin başqa qaydalarının pozulması hərəkət və hərəkətsizliklə törədilə bilər. Bunlara işçilərə müəyyən edilmiş müddətlərdə və tələb olunan çeşidlərdə pulsuz xüsusi geyimm, ayaqqadı və digər mühafizə vasitələrinin verilməməsi, partlayış və həyat üçün təhlükəli olan digər mənbələrdə iş tətbiqinin qadağan olunduğu işlərin görülməsinin tapşırılması və s. aiddir.

Texniki təhlükəsizlik və ya mühafizəsi qaydalarının pozulması özlüyündə cinayət tərkibi yaratmır. Həmin qaydaların pozulması yalnız o halda cinayət hesab edilir ki, bu, insanın sağlamlığına ağır və ya az ağır zərər vurulması ilə nəticələsin.

Əməyin mühafizəsi qaydalarının pozulması ilə baş vermiş nəticə arasında səbəbli əlaqə olmamalıdır. səbəbli əlaqənin olmaması bu cinayət tərkibini istisna edir.

Təhlil olunan cinayət əmək mühafizəli qaydalarının pozulması CM-in 162-ci maddəsində göstərilən nəticələrin baş verdiyi andan başa çatmış hesab olunur.

Bu cinayət subyektiv cəhətdən cinayətkarcasına özünəgüvənmə və ya cinayətkarcasına etinasızlıq növündə təqsirin ehtiyatsızlıq forması ilə xarakterizə olunur. təqsirkar zərərli nəticələrin baş verə biləcəyi imkanını qabaqcadan görür, lakin hansına real qüvvələrin köməyi ilə onların qarşısını alacağına yüngül fikirliklə ümid bağlayır, yaxud onların baş verə biləcəyi imkanını öz vəzifəsinə diqqətlə yanaşsaydı, görməli və görə bilməli olduğu halda görmür.

Təhlili edilən cinayət xüsusi subyekt tərəfindən törədilir. Cinayətin **subyekt**i iş yerində qulluq mövqeyinə görə və ya xüsusi sərəncamla üzərinə əməyin mühafizəsi və texniki təhlükəsizlik qaydalarına riayət edilməsi. yaxud onların yerinə yetirilməsinə nəzarət üzrə vəzifələr qoyulmuş şəxsdir. İdarə, müəssisə və təşkilat rəhbərləri. onların müavinləri, baş mühasiblər və baş mütəxəssislər və digər şəxslər əmək mühafizəsi qaydalarına riayət edilməsi vəzifəsi həvalə olunmuş şəxslər kateqoriyasına aiddir.

CM-in 162.2-ci maddəsində əmək mühafizəsi qaydalarını pozmanın tövsifedici əlaməti-eyni əməllərin ehtiyatsızlıqdan insan ölümünə səbəb olması nəzərdə tutulmuşdur. təqsirkarın baş vermiş nəticəyə psixi münasibəti burada da ehtiyatsızlıq formasında olacaqdır.

***Müəlliflik hüquqlarını və ya əlaqəli hüquqları pozma
(CM 165-ci maddə)***

165.1-Müəlliflik hüququ və ya əlaqəli hüquq obyektlərindən qanunsuz istifadə etmə, yəni özgənin elmi. əbədi. bədii və ya başqa əsərini öz adı ilə nəşr etdirmə və ya özgənin müəllifliyi başqa cür mənimsəmə. bu cür əsəri qanunsuz olaraq yenidən dərk etmə və ya qoyma, habelə şərikli imüəllifliyə məcbur etmə, əgər bu əməllər nəticəsində xeyli miqdarda ziyan vurulmuşdursa –

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 30-cu maddəsində əql mülkiyyət hüququ və 51-ci maddəsində yaradıcılıq azadlığı nəzərdə tutulmuşdur. Deməli, bu cinayətin obyektinə əqli mülkiyyət hüququ və yaradıcılıq azadlığıdır.

Əqli mülkiyyət əsrin təyinatından və dəyərindən asılı olmayaraq istənilən sahədə insanın qanunla qorunan yaradıcılıq fəaliyyətinin nəticələridir.

Cinayətin predmetini müəlliflik və əlaqəli hüquqların obyektinə əsər, kinofilmlər, video yazılar müəlliflərin-bəstəkarların, şairlərin yazıçıların əsərlərinin yazdığı audiokassetlər vəs. təşkil edir.

CM-in 165-ci maddəsi üzrə zərərçəkmiş şəxs qismində müəlliflik hüququnun bu və ya digər obyektini yaradan fiziki şəxs çıxış edir. Əlaqəli hüquqların pozulması zamanı ifaçı artistlər, radio və televiziya proqramlarının təşkilatları, sənəduşmanın təşkilatçıları və başqa şəxslər də zərərçəkmiş qismində çıxış edə bilərlər.

CM-in 165-ci maddəsinin dispozisiyası blankettir. Ona görə də cinayətin mahiyyətini başa düşmək üçün 5 iyun 1996-cı il tarixli « müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu, mülki və beynəlxalq hüquq normalarına nəzər salmaq lazımdır.

Müəlliflik əlaqəli hüquqların pozulması aşağıdakılarda ifadə olunur: 1) Özgənin elmi, əbədi, bədii və ya başqa əsərini öz adı ilə nəşr etdirmə və ya özgənin müəllifliyini başqa cür mənimsəmə; 2) Özgənin əsərini qanunsuz olaraq yenidən dərc etmə və ya yayma; 3) Şəriqli müəllifliyə məcbur etmə.

qanunsuz həmin obyektlərdən müəllifin iradəsi və mövcud hüquq normalarının ziddinə (məsələn, onun razılığı və iradəsi olmadan rəsm sərəgisi keçirmə və s.) istifadə etmədə ifadə olunur.

Özgənin əsərini öz adı ilə nəşr etdirmə və ya özgənin müəllifliyini başqa cür mənimsəmə özgə əsərini öz adından buraxmada ifadə olunur. (Plagiat) Plagiat tam ola bilər. Bu halda şəxs bütün əsərə, yaxud elmi təhqiqata başqa şəxsin müəllifliyinə başqa şəxsin müəllifliyinə istinad etmədən müəllifliyi mənimsəyir.

Şəriqli müəllifliyə məcbur etmə dedikdə, əsərin müəllifinə və ya müəlliflərinə həmin əsərin yaradılmasında yaradıcı əməyi ilə iştirak etməyən şəxsin

və ya təqsirkarın özünün müəlliflər sırasına daxil edilməsi ilə zər hansı qanunsuz təsir başa düşülür. Belə qanunsuz təsir həm psixi, həm də fiziki formada mövcud ola bilər.

Özgənin əsərini qanunsuz olaraq yenidən dərc etmə və ya yayma dedikdə, həmin əsərin yenidən dərc edilməsinə və ya yayılmasına müəllifin razılığı olamadan yol verilməsi başa düşülür.

Xeyli miqdar anlayışı qiymətləndirilən anlayışdır. O, istintaq və iş üzrə toplanmış bütün sübutların qiymətləndirilməsi yolu ilə məhkəmə tərəfindən müəyyən olunur. Ziyanın forması əldən çıxmış faydadır. Ziyan mənəvi də ola bilər.

Mənəvi ziyan qiymətləndirilərkən müəllifin subyekt tərəfindən pozulan ləyaqəti, onun fikirlərinin təhrif olunması, tərcümənin və ya əsərin ifasının müəllifi və əsəri nüfuzdan salacaq dərəcədə aşağı səviyyədə olması və s. nəzərə alınmalıdır.

Cinayət **subyektiv cəhətdən** birbaşa və ya dolayı qəsdlə törədilir.

Bu cinayətin subyektivi cinayət törədən zaiman 16 yaşına çatmış anlaqlı fiziki şəxsdir.

CM-in 165.2-ci maddəsi iki tövsifedici əlamət nəzərdə tutur:

- a) müəlliflik və əlaqəli hüquqların pozulmasının təkrar törədilməsi;
- b) eyni əməllərin qabaqcadan əldəbir olan bir qrup şəxs və ya mütəşəkkil

dəstə tərəfindən törədilməsi.

CM-in 165.2-ci maddəsində istifadə edilən anlayışlar CM-in 16-cı və 34-cü maddəsində verilən anlayışlarla üst-üstə düşür.

Sual 9. Şəxsi hüquq və azadlıqlar əleyhinə olan cinayətlər

Yazışma, telefon danışıqları, poçt, teleqraf və digər məlumatların sirini pozma (CM 155-ci maddə)

Bu cinayət yazışma, telefon danışıqları, poçt, teleqraf və digər məlumatların sirini pozmada ifadə olunur.

Bu cinayətin **obyekti** Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 32-ci maddəsinin 4-cü hissəsində nəzərdə tutulmuş Konstitusiya hüququnun həyata keçirilməsi ilə əlaqədar yaranan ictimai münasibətlərdir. Azərbaycan dövləti hər kəsin yazışma, telefon danışmaları, poçt, teleqraf və digər rabitə vasitələri ilə ötürülən məlumatların sirrini saxlamaq hüququna təminat verir. bu hüquq yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada cinayətin qarşısını almaqdan və ya cinayət işinin istintaqı zamanı həqiqəti üzə çıxarmaqdan ötrü məhdudlaşdırıla bilər.

CM-in 155-ci maddəsi **obyektiv cəhətdən** yazışma telefon danışmaları, poçt, teleqraf və digər məlumatların sirrini pozmada ifadə olunur.

Digər məlumatlar dedikdə, faks, teletayp və digər telekommunikasiya vasitələri (post və teleqraf istisna olmaqla) və s. ilə ötürülən məlumatlar başa düşülür.

Pozma dedikdə, telefon danışmalarına qulaq asma, elektrik rabitə məlumatı ilə tanış olma, poçt göndərişlərini və bağlamaları açma və götürmə. onlar haqqında məlumatları əldə etmə və yayma, habelə yazışma, telefon danışmaları, poçt teleqraf və digər məlumatların sirrini hər hansı başqa şəkildə pozma başa düşülür.

Azərbaycan Respublikası «Rabitə haqqında qanununun 31-ci maddəsinin 3-cü hissəsinə görə poçt göndərişləri və elektrik rabitəsi şəbəkələri ilə verilən məlumatlar haqqında informasiyalar, habelə bu göndərişlər və məlumatlar yalnız onlara göndərilənlərə, ünvan sahiblərinə və onların qanuni nümayəndələrinə verilə bilər. Həmin göndərişləri və məlumatları, onlar haqqında informasiyanı kənar şəxslərə qəsdən verməklə bu məlumatların sirrini pozma da şərh edilən cinayətin tərkibini yaradır.

Cinayət təqsirkarın poçt-teleqraf göndərişlərinin məzmunu və ya başqa məlumatların mətni ilə tanış olduğu, yaxud telefon danışmalarına qulaq asdığı andan başa çatmış sayılır.

Bu cinayət **subyektiv cəhətdən** birbaşa qəsdlə törədilir. Motivlər meşşan maraqlarından tutmuş müvafiq rabitə məntəqəsi işçisinin öz qulluq səlahiyyətlərini aşmasına qədər təzahür edə bilər.

Cinayətin **subyektini** 16 yaşına çatmış anlaqlı fiziki şəxs ola bilər. Əgər yazışma, telefon danışıqları, poçt, teleqraf və digər məlumatların sirlərinin pozulması vəzifəli şəxsin öz qulluq mövqeyindən sui-istifadə etməsi nəticəsində baş vermişdisə, təqsirkarın əməli CM 155 və 308-ci maddələri ilə cinayətin məcmusu qaydasında tövsif olunmalıdır.

Şəxsi həyatın toxunulmazlığını pozma (CM 156-cı maddə)

Bu cinayət şəxsi və ailə həyatının sirri olan məlumatların qanunsuz toplanmasında ifadə olunur.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası hər bir vətəndaşın şəxsi həyatının toxunulmazlığı hüququnu təsbit edir. Onun razılığı olmadan bu haqda məlumatların toplanması, saxlanması, yayılması və onlardan istifadə ediləsinə yol verilmir. Məhz həmin hüquqdan irəli gələrək onu qeyd etmək lazımdır ki, CM-in 156-cı maddəsinin obyektini Konstitusiyada təsdiq olunmuş şəxsi toxunulmazlıq hüququ təşkil edir.

Bu cinayətin **predmetini** şəxsi və ailə həyatının sirri olan məlumatlar təşkil edir. Şəxsi və ailə həyatının sirri olan məlumatlar dedikdə, insanın xidməti və ya ictimai fəaliyyəti ilə əlaqədar olmayan, şəxsi həyatın və ya ailə həyatının sirlərini təşkil edən elə məlumatlar başa düşülür ki, şəxsi, şərəf və ləyaqəti alçaldan və ya ləkələyən olub-olmamasından asılı olmayaraq, onların kənar şəxslərə məlum olmasını istəmir.

CM-in 156.1 maddəsində nəzərdə tutulan cinayət obyektiv cəhətdən şəxsin və ailə həyatının sirri olan məlumatların qanunsuz toplanmasında ifadə olunur. Məlumatların qanunsuz toplanması o, deməkdir ki, təqsirkar gizli və ya açıq şəkildə zərərçəkmişin evində, onun qohumlarının, tanışlarının yanında sənədlərlə, məktublarla və digər məlumat mənbələri ilə tanış olur. Bundan başqa, iş və ya xidmət yeri üzrə kadrlar şöbəsinə zərərçəkmiş şəxsi xarakterizə edən sənədlərlə, xəstəlik tarixi, intizam qeydiyyatı və rəqəsinin məzmunu ilə tanış olma da toplama hesab olunur. Məlumatların qohumlardan, yaxın adamlardan, qonşulardan, iş yoldaşlarından alınması da onların toplanmasına aid edilə bilər.

Zərərçəkmişin şəxsi həyatı haqqında məlumatların ya yılması onların ən azı bir nəfərə çatdırılmasını nəzərdə tutur. Yaymanın üsulları müxtəlif ola bilər: yazılı, şifahi, telefon və digər rabitə kanalları ilə ötürmə və s.

Məlumatların toplanması və yayılması formal tərkibli cinayət sayılır və həmin hərəkətlərin edildiyi andan cinayət başa çatmış hesab olunur. Nəticə şərh olunan cinayət tərkibindən kənar qalır.

Bu cinayət **subyektiv cəhətdən** qəsdlə törədilir. Cinayətin motivini tamah və ya başqa şəxsi maraq təşkil edir.

Cinayətin **subyektiv** 16 yaşına çatmış anlaqlı fiziki şəxs ola bilər.

Mənzil toxunulmazlığını pozma (CM 156-cı maddə)

Bu cinayət. AR qanunları ilə müəyyən edilmiş əsaslar olmadan, mənzildə yaşayanın iradəsi ziddinə mənzilə daxil olmada ifadə olunur.-

AR Konstitusiyasının 30-cu maddəsində təsbit olunmuşdur ki, mənzil toxunulmazlığı hüququ vardır»

Belə ki, bu cinayətin **obyektiv** vətəndaşların mənzil toxunulmazlığı hüququ ilə bağlı yaranan ictimai münasibətlərdir. Qanunla müəyyən edilmiş hallar və ya məhkəmə qərarı istisna olmaqla, mənzilə daxil ola bilməz.

Cinayət Məcəlləsi-in 157.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayət **obyektiv cəhətdən** Azərbaycan Respublikası qanunları ilə müəyyən edilmiş əsaslar olmadan, mənzildə yaşayan iradəsi ziddinə mənzilə daxil olmada ifadə olunur.

Mənzildə qanunsuz daxil olma orvada yaşayanların iradəsi ziddinə və ya onların razalağa və hüquqi əsaslar olmadan istənilən üsulla (maneələri aradan qaldırmaqla, yaxud bunsuz) zorla girməni nəzərdə tutur. Mənzilə daxil olmaq üçün qanuni əsaslar Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi-in 17-ci maddəsində və «Əməliyyat–axtarış fəaliyyəti haqqında» qanununun 10.11 və 13-cü maddəsində öz əksini tapmışdır.

CM-in 157.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət formal tərkibli deyildir. Cinayət qanunsuz olaraq mənzilə daxil olma anından başa çatmış sayılır.

CM-in 157.2-ci maddəsində mənzil toxunulmazlığını pozmanın tövsifedici əlaməti-eyni əməllrin zor tətbiq etməklə və ya zor tətbiq etmə hədəsi ilə törədilməsi

nəzərdə tutulmuşdur. Zor tətbiq etgəmə dedikdə, zərərçəkmiş şəxsin azadlığını məhdudlaşdırma. qəsdən sağlamlığa yüngül zərər vurma, döymə və işgəncə vermə və s. başa düşülür. zərərçəkmişin sağlamlığına qəsdən ağır və ya az ağır zərər vurma 157-ci maddənin tərkibi ilə əhatə olunmur və əməl əlavə olaraq CM – 126və 127-ci maddəsi ilə tövsif olunmalıdır.

Zor tətbiq etmə hədəsi dedikdə, zərərçəkmiş şəxsə onun sağlamlığına ağır, az ağır və yüngül zərər vurmaqla, döyməklə, işgəncə verməklə, azadlığı məhdudlaşdırmaqla və öldürməklə hədələmə formasında psixi təsir başa düşülür.

Bu cinayət **subyektiv cəhətdən** birbaşa qəsdlə törədilir. Motiv müxtəlif ola bilər və o cinayət tərkibinin zəruri əlaməti deyildir.

Cinayətin **subyektiv** 16 yaşına çatmış anlaqlı yiziki şəxs, 157.3-cü maddə üzrə isə vəzifəli şəxs ola bilər.

Dini ayinlər icra etməyə mane olma (CM-167-ci maddə)

Bu cinayət qanunsuz olaraq dini ayinlərin icrasına mane olmada ifadə olunur.

AR Konstitusiyası hər bir vətəndaşın fərdi və ya başqaları ilə birlikdə istənilən dinə etiqad etmək, yaxud heç bir dinə etiqad azadlığına. dini və digər baxışları azad surətdə seçmək, onları yaymaq, onlara malik olmaq və onlara müvafiq fəaliyyət göstərmək azadlığına təminat verir.

Təhlili edildikdə cinayətin **obyektiv** vətəndaşın dini etiqad azadlığı təşkil edir.

Dini ayinlərin icrasında iştirak etməsinə qanunsuz maneələr yaradılan şəxs zərərçəkmiş ola bilər.

Bu cinayət **obyektiv cəhətdən** qanunsuz olaraq dini ayinlərin icrasına maneə yaradan hərəkətlərin törədilməsində ifadə olunur.

Dini ayinlərin icrası dedikdə, hər hansı dinə etiqad edən şəxsin (şəxslərin) dini ayinlər, mərasimlər. toplantılar keçirməsi və s. başa düşülür.

Dini ayinlərin icrasına qanunsuz mane olma dedikdə. dini etiqad azadlığı haqqında qanunvericiliyin tələblərini pozmadan dini ayinlərin icrasına qanuni əsaslar olmadan mane olmağa yönəlmiş hər hansı bir hərəkətin edilməsi başa düşülür. məsələn. dini bayram günlərində kilsə zənginin səsinə qadınqan etmədə.

dini ayinlərin özünə icazə verməmədə. dini ayinlərin keçirilməsində məhdudiyət müəyyən etmədə və s. ifadə oluna bilər.

Mane olmanın üsullarına daxildir: şifahi, yazılı sərəncamların verilməsi, dindarlara və ya ruhanilərə zor tətbiq etmə və s.

Bu cinayət formal tərkibliyədir.

Subyektiv cəhətdən birbaşa xarakterizə olunur. Motivlər müxtəlif ola bilər: xuliqanlıq, dini hissələri təhqir etmək arzusu və s.

Cinayətin **subyektiv** ümumidir: cinayət törədiən zaman 16 yaşına çatmış şəxs.

Dini ayinlərin icrası adı altında vətəndaşların hüquqlarına qəsd etmə (CM-168)

Bu cinayət dini məzhəbləri yaymaq və dini ayinlərin icrası adı altında fəaliyyət göstərən və bu fəaliyyətlə ictimai asayişə pozan, yaxud vətəndaşların sağlamlığına, zərər vuran və ya formasından asılı olmayaraq vətəndaşların hüquqlarını pozan, habelə vətəndaşların qanunla müəyyən edilmiş vəzifələrini yerinə yetirməkdən yayındıran qrup təşkil etmə, ona rəhbərlik etmə və ya belə qrupda iştirak etmədə ifadə olunur.

Bu cinayətin **obyektiv**-insan və vətəndaşların Azərbaycan Respublikası ilə təsbit olunmuş hüquqlarıdır. **Əlavə obyektiv** qismində vətəndaşların sağlamlığı və idarəçilik qaydaları çıxış edir.

Təhlil edilən cinayət **obyektiv cəhətdən** aşağıdakı alternativ hərəkətlərlə ifadə olunur: 1) dini məzhəbləri və dini ayinlərin icrası adı altında fəaliyyət göstərən və bu fəaliyyətə ictimai asayişə pozan habelə vətəndaşların qanunla müəyyən edilmiş vəzifələrini yerinə yetirməkdən yayındıran qrup təşkil etmə; 2) belə qrupa rəhbərlik etmə;

2) belə qrupda iştirak etmə.

Təşkil etmə dedikdə, dini məzhəblərin yayılması və dini ayinlərin icrası adı altında fəaliyyət göstərən qrupun yaradılmasına gətirib çıxaran hər hansı bir hərəkətin edilməsi-qrup iştirakçılarının axtarılması, onlarla razılığın əldə olunması və s. başa düşülür.

Qrupa rəhbərlik etmə dedikdə qrup üzvləri arasında rolların bölüşdürülməsi qrupdaxili rəhbərlik - tabeçilik münasibətlərinin müəyyən olunması və s. bu kimi hərəkətlərin edilməsi başa düşülür.

Qrupda iştirak etmə dedikdə, qrupun üzvü olan və ya qrupda iştirak etdiyini dərk edən şəxs tərəfindən qrupun qanunsuz fəaliyyətində bilavasitə iştirak etmə və ya qrupun fəaliyyəti üçün zəruri olan sair hərəkətləri etmə başa düşülür.

Sağlamlığa zərər vurma əlaməti vətəndaşların sağlamlığına ağır, az ağır və yüngül zərər vurulmasından və ya döyülməsindən ibarətdir.

vətəndaşların vəzifələrinin yerinə yetirməkdən yayındırılması dedikdə, vətəndaşların qanunvericiliklə müəyyən olunmuş vəzifələrini icra etməkdən çəkindirilməsinə yönəlmiş psixi və fiziki təsir göstərilməsi başa düşülür.

CM-in 168-ci maddəsinin dispozisiyasında göstərilən əməllərdən birinin törədildiyi andan cinayət başa çatmış sayılır.

Subyektiv cəhətdən bu cinayət birbaşa qəsdlə törədilir.

Şərh edilən cinayətin subyektivi 16 yaşına çatmış anlaqlı fiziki şəxs ola bilər.

NƏTİCƏ

Beləliklə şəxsiyyət əleyhinə edilən cinayətlər dedikdə şəxsin həyat və ya sağlamlığının təhlükəsizliyinə, hüquq və azadlıqlarına, şərəf və ləyaqətinə, cinsi fəaliyyət azadlığına və cinsi toxunulmazlığına qəsd edən qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan törədilən və cinayət qanununda nəzərdə tutulan ictimai-təhlükəli əməllər başa düşülür.

«Adam öldürmə başqasını qanunsuz olaraq, qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan həyatdan məhrum etmədə ifadə olunan ictimai təhlükəli əməldir».Lakin qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyində başqa şəxsi qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan həyatdan məhrum etmə ilə bağlı olan bir sıra başqa cinayətləri törətməyə görə də məsuliyyət müəyyən edildiyini nəzərə alsaq, onda yuxarıda adam öldürməyə verdiyimiz anlayışını natamam olduğu bir daha aydın olar. Deyilənləri nəzərə almaqla adam öldürməyə aşağıdakı məzmununda tərif vermək olar: Adam öldürmə başqasını qanunsuz olaraq qəsdən, yaxud da ehtiyatsızlıqdan həyatdan məhrum etmədə ifadə olunan və qətlə yetirməyə görə məsuliyyət yaradan ictimai təhlükəli əməldir.

Qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma, yəni insan həyatı üçün təhlükəli olan və ya görmə, eşitmə, nitq qabiliyyətinin və ya hər hansı bir orqanın

funksiyasının itirilməsinə, psixi pozuntuya və ya sağlamlığın başqa cür pozulmasına, əmək qabiliyyətinin üçdə bir hissəsindən az olmamaqla uzun müddətə itirilməsi və ya təqsirkar üçün aşkar surətdə zərərçəkmiş şəxsin peşəkar əmək qabiliyyətinin tam itirilməsi ilə əlaqədar olan və ya hamiləliyin pozulmasına, şəxsin narkomanlıqla və ya toksikomanlıqla xəstələnməsinə səbəb olan yaxud sifətin silinməz cybəcərləşdirilməsində ifadə olunan zərər vurmadır.

Adam oğurluğu şəxsi daimi və ya müvəqqəti yaşadığı yerdən onun iradəsinə zidd və ya iradəsindən kənar, qanunsuz olaraq başqa yerə aparıb azadlığının məhdudlaşdırılmasıdır.

Şəxsn kütləvi çıxışlardan və ya nümayiş etdirilən əsəblərdə yaxud da kütləvi informasiya vasitələrində şərəf və ya ləyaqətinin nəlayiq formada alçaltma təhqir hesab olunur.

Zorlama - zərərçəkmiş şəxsə və ya başqa şəxslərə qarşı zor tətbiq etməklə və ya belə zor tətbiq etmə hədəsi ilə və ya zərərçəkmiş şəxsin köməksiz vəziyyətindən istifadə etməklə onunla cinsi əlaqədə olmada ifadə olunur.

Seksual xarakterli zorakılıq hərəkətləri - zərərçəkmiş şəxsə və ya başqa şəxslərə zor tətbiq etmə hədəsi ilə və ya zərərçəkmiş şəxsin köməksiz vəziyyətindən istifadə etməklə uşaqbazlıq və ya seksual xarakterli digər zorakılıq hərəkətləri etmədə ifadə olunur